

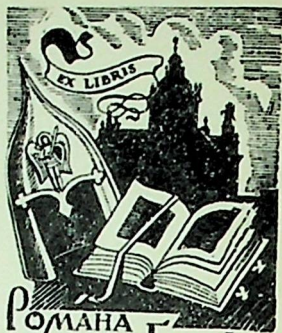
ВАСИЛЬ
СИМОНЕНКО:

БЕРЕГ

ЧЕКАНЬ

ВИД-ВО

ПРОЛОГ

РОМАНА
ГЕНИКА
БЕРЕЗОВСЬКОГО

Василь Симоненко
БЕРЕГ ЧЕКАНЬ

Vasyl Symonenko

THE SHORE OF EXPECTATIONS

Selected and annotated

by

Iwan Koszeliwec

Copyright 1965 by Prolog, Inc.

Library of Congress Catalog Card Number 65-29027

Prolog, Inc.

875 West End Avenue

New York, N. Y. 10025

TULA-online.org

Василь Симоненко

БЕРЕГ ЧЕКАНЬ

Вибір і коментарі Івана Кошелівця

Видавництво ПРОЛОГ 1965

TULA-online.org

Druck: „Biblos“ GmbH, München 13, Hess- Str. 50-52

TULA-online.org

TULA-online.org

Ця книжка появляється як здійснення нашого зобов'язання видати збірку Симоненкових творів, яке ми взяли на себе, публікуючи десяток невідомих доти творів поета у першому числі «Сучасности» за 1965 рік. Вона містить у собі: а) вибір з першої збірки поета «Тиша і грім»; б) з посмертної — «Земне тяжіння»; в) в окремий розділ виділені ті поезії, що їх зфальшувала радянська цензура; г) заборонені й ніде в радянських виданнях не друковані поезії; ґ) щоденник поета, відомий на радянщині теж тільки в рукописних копіях; д) у додатках три вірші, присвячені Симоненкові його друзями, передмову до одного з варіантів машинописної збірки Симоненкових творів, таємно поширеної в УРСР, і статтю ще одного радянського автора, яка там не могла появитися друком і дісталася за кордон так само, як і Симоненкові твори. Ці додатки є цінними документами вшанування пам'яті покійного поета на Україні, яке не знайшло свого вияву в офіційно дозволених там висловах.

Докладніше про принцип упорядкування збірки сказано в коментарях у кінці книжки.

Сподіваємося, що в такому укладі книжка відповідає бажанню покійного поета побачити

вимріяну ним книжку заборонених творів під назвою «Берег чекань», яке не здійснилося за його життя; з другого боку — думаємо, що читач матиме з неї більш-менш повне уявлення про цілу творчість Василя Симоненка.

Видавництво ПРОЛОГ

У ХОРОШИЙ ШЕВЧЕНКІВ СЛІД СТУПАЮЧИ...

Історія життя, і смерті, і короткочасної творчості Василя Симоненка ніби нічого нового нам не сказала. Усе, що він у своїй невеликій спадщині висловив, ми ніби знали, або ліпше буде сказати — пристрасно хотіли в це вірити. І доглибно стрясло нас те, що нашу віру утвердив, розкидаючи геть усі сумніви, голос звідти, ясний і мужній. Розвиднилося від нього за Києвом, як у макабричній візії М. Гоголя з «Страшної помсти», і освітилася вся невмируща Україна, що стоїть і, вже після Симоненка бачимо, встоїть проти російської імперіяльної напасти. Здавалося б, легко писати про нього. Але простота ця оманна, як в афоризмі Павла Тичини з «Замість сонетів і октав», такому простому висловом і моторошному глибиною змісту: «Буває так: небо ясне, а з стріх вода капле».

Хай розв'язують цей парадокс у Москві ті, хто думають, що вже загнуждали Україну і над ними ясніє комуністичне небо. А воно — «з стріх вода капле». Сказав це їм український поет у 1920 році. Сказав і з бігом часу сам перетворився на московського солодкопівця. Ніби й небо над ними заясніло. Та ось сорок років пізніше

прийшов другий поет і не параболічно, а з усіма крапками над і, як вогненною рукою написане «мане текел фарес», прорік:

Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля!

Сказав це їм майже юнак, у них на комунізм вихований, з партійним квитком у кишені. Як усвідомлювати всю глибину цього явища, трудно писати про Василя Симоненка: чи скажеш саме те, що треба? В цьому сумніві покладені на папір наступні думки, як перша спроба ширшої характеристики Симоненкової творчости.

*

Симоненко, за свідченням його друзів, почав писати рано, в роки навчання в Київському університеті, отже десь у середині 1950-их років. За тими ж свідченнями,*) він не поспішав свої перші твори друкувати, дійшовши до першої збірки щойно в 1962 році.

Що він до того часу лишався менше помітний, ніж того заслуговував, на це були різні причини. Передусім його власна скромність, сумніви щодо своїх можливостей. Це яскраво видно з його щоденника, в якому поет раз називає себе «ма-

*) Див. Микола Сом, «Слово про Василя Симоненка», передмова до збірки «Земне тяжіння» (Київ, 1964).

леньким чорноробом поезії», а вдруге нарікає, що природа «обділила» його «слухом» і «очима», тобто що він не має так потрібного поетові чуття музики й кольору. Що це не позерство, а сама щирість, переконається кожен, хто прочитає щоденник. Але це, відразу скажемо, явне перебільшення, бо творчість Симоненка великою мірою спростовує його сумніви. А все таки притаманна поетові скромність не сприяла поширенню його популярності за життя.

Однак якщо я при цій нагоді скажу, що Симоненко таки справді свого часу не належав до числа найпримітніших своїх ровесників у поезії, то ще й з інших причин. На час від середини 1950-их років до 1962, коли появилася його книжка «Тиша і грім», припадає великий переломовий період відродження української поезії, який, незалежно від того, чи тих поетів, які в цей час з'явилися, замордують вкрай несприятливі обставини творчості в советчині, чи ні, — увійде в історію української літератури як явище рівнорядне появі в перші роки революції 1917 року покоління Павла Тичини, неоклясиків та інших з ними.

Якраз у названий відтинок часу появились вже три збірки поезій Ліни Костенко: «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1962); «Ніж у сонці» (1961) і збірка поезій «Соняшник» (1962) Івана Драча; уже друкувався і видав першу збірку Микола Вінграновський («Атомні прелюди», 1962). Супроти всіх цих трьох Симоненко в поезії був менш яскравий. А ще ж був цілий гурт інших, котрі, як не

були талановитіші від Симоненка, то багато сміливіше домагалися визнання.

Так і склалося, що скромний Симоненко не був дуже помітний у колі своїх сучасників. Не дуже змінила б цей стан і книжка «Тиша і грім», якби вже тоді не йшла чутка, що є Симоненко ще й інший, той, що в дозволені збірки не входить. І саме завдяки цьому критика вже з появи цієї книжки почала твердити, що з'явилося нове ім'я, варте уваги. Так писав і Степан Крижанівський коротку післямову до неї (сама вже назва говорить за зміст — «Радість першовідкриття»), певно не без впливу того іншого Симоненка.

«Як грім народжується з тиші, — пише там Крижанівський, — так з глибини нашої землі, з надр нашого народу вибруньковується нова поетична індивідуальність, виникає щира, тверда, упевнена мова поета Василя Симоненка, що уміє, знає як, має що сказати своїм читачам. Якщо молодий поет переживає радість першовідкриття світу ідей і художніх образів, то для нас — це радість першовідкриття таланту.»*)

Якби вже при цій нагоді ми хотіли зробити огляд, як інтерпретовано Симоненка в радянській критиці, то мусіли б ствердити, що після названої післямови Крижанівського, яка всього лише представляє поета читачам, нічого істотного про Симоненка там не було сказано. Були не в малій кількості більші й менші нотатки в поточній пресі, що густіше появилися з наго-

*) Василь Симоненко, «Тиша і грім» (Київ, 1962, стор. 151).

ди його смерти, потім ряд статейок при появі посмертної збірки «Земне тяжіння» (1964) і в цей таки час з того приводу, що комсомольські літературні органи висунули кандидатуру Симоненка на посмертне здобуття нагороди ім. Т. Шевченка за 1965 рік.

Саме в цей час виринула на поверхню (широко відома по всій Україні, але офіційно промовчувана) тим способом, що була опублікована у нас в «Сучасності» (ч. 1, 1965), захальна творчість Симоненка. Саме тому, що відтепер і офіційно її не можна було втаїти, навколо Симоненка почалася везірська гра, досконало розроблена деспотами за майже півстоліття їхнього панування. З одного боку, пригальмовано надто позитивні статті про нього в пресі, а Шевченківської нагороди він, будучи найдостойнішим кандидатом, так і не одержав. З другого — намість говорити про творчість поета по суті, розвели навколо нього чисто політичні спекуляції.

Найлогічніше було б від них сподіватися, що вони скажуть, ніби й поезії, опубліковані в «Сучасності», і його щоденник — фальшивки «буржуазних націоналістів». Але цього найпростішого виверту, на їх превеликий жаль, не можна було зробити, бо заки потаємні Симоненкові писання дійшли за кордон, вони вже ходили по руках, мабуть, більшим «накладом», ніж звичайно книжки поезій в УРСР видаються. Довелося визнати їх існування і вдаватися в діалектичну еквілібристику, пояснюючи, що все це речі випадкові, що, попри їх наявність, Симо-

ненко — радянський патріот, а «буржуазні націоналісти» вчинили злочин, опублікувавши ці твори за кордоном. До того ж поет помер і не заважатиме малювати його як захочеться. Це та сама гра, яка вже десять літ триває з убитими (М. Скрипник, М. Куліш, М. Зеров та ін.): треба заінвентаризувати їх, як своїх, хоч усім змістом творчості вони далеко не були «своїми». Але можна по-везірськи твердити про людей, що хочеш, заховавши їх спадщину. Так повелися і з Симоненком. І «люблять» його про людське око всі ті, хто пашиє на нього зеленою ненавистю. Далєбі вони й самі знають, що з цієї «любоби» буде їм малий хосен. І в результаті на наших очах тема Симоненка потихеньку зникає з сторінок радянської преси.

Покищо нам відомі дві статті, сповнені такою «любов'ю». Перша Миколи Негоди — «Еверест підлости» («Радянська Україна» від 5 квітня 1965). При цій статті лист матері покійного поета Ганни Щербань, яка, нібито почувши, що за кордоном надрукували твори її сина, звернулася до ЦК КПУ з проханням «захистити добре ім'я її сина комуніста...»

Радянський читач добре знає, як ці фальшивки робляться, і його не треба переконувати, що не бідна мати Симоненкова зверталася до ЦК з запевненнями, що вірші її сина вільно читати тільки з «виданих книжок», а з ЦК приїхали до неї й змусили підписати готову заяву. Певно колись виявиться, яким способом цей документ

зфабриковано, а покищо він вартий того, щоб подати його текст цілістю.*)

Лист не вимагає коментарів по суті (Симоненкова мати — неписьменна колгоспниця), але є в ньому один деталь, на якому варто зупинитися. Якщо до матері Симоненка дійсно приїжджали «з Львова і з Києва» і було їх, за її свідченням, багато, то й правда, що вона не могла їх знати. І якби вона сама писала листа, то та кож навряд чи впало б їй на думку чомусь виділити спеціально імена І. Світличного й А. Перепаді. Скоріше напрошується припущення, що їх імена вставив той, хто писав за Симонен-

*) «Мій син був комуніст, і тому я звертаюся до Центрального Комітету Комуністичної партії України з тим, що мене дуже турбує. Я краще, ніж будь-хто, знаю свого сина. Ріс він без батька, закінчив сільську школу з золотою медаллю, навчався в Київському університеті, і все, що він мав, дала йому Радянська влада. Я бачила й чула, як його вірші з виданих книжечок читають і односельці і молодь шкіл, студенти інститутів, і я, зазнавши великої втрати, втрати єдиного сина, жила єдиною втіхою, що сина мого шанують і що наша Радянська влада не забула його сім'ї.

«Але раптом мені кажуть сусіди, що вірші й щоденники мого сина передають закордонні радіостанції. Я була дуже здивована, як вони туди попали. На похорон і після похорону приїжджали з Києва його товариші Іван Світличний, Анатолій Перепада та інші — всіх я не знаю — були з Львова і з Києва, і вони попросили в мене синові рукописи. Я думала, що віддаю їх у чесні руки, що синові товариші передадуть їх у Спілку письменників, а виявилось не те. Вони їх привласнили, пустили по руках, і це мене дуже образило. Я розумію, що мій син де в чому міг помилятися, але ж він писав щоденник для себе, а не для того щоб його читали й тлумачили, як кому заманеться.

«Я це осуджую і прошу взяти до уваги мою щиросердечну заяву.

Ганна Щербань».

кову матір цю заяву, і зроблене це з метою, щоб, називаючи ці прізвища, стероризувати ними українські закордонні видавництва. От ви, мовляв, оприлюднили там Симоненкові твори, а ми зате застосуємо репресії до Світличного чи Перепаді. Тож як вам трапиться ще щось до рук, не публікуйте його, бо на ваше сумління ми покладемо відповідальність за карі, яких зазнають у нас ці автори.

Я не беруся тут вирішувати, як ми мусимо поставитися до цього роду шантажу, але переконаний, що такий задум цензурувати нас на віддалі безперечно був основним мотивом публікації т. зв. листа матері Симоненка до ЦК КПУ.

Повернімося до самої статті Миколи Негоди, в якій він теж трудиться над обороною чести В. Симоненка від напасти «буржуазних націоналістів». Тут стався прикрий недогляд: неfortunно було доручати це Негоді, бож саме його чесність Симоненко поставив під сумнів, пишучи в щоденнику:

«Приятельські стежки між мною та Негодою й Оглоблином, можна сказати, позаростали буйним шпоришем. Одному з них я був потрібен, доки міг щось допомогти, другий виявився звичайнісіньким флюгером. Не сумніваюся, що він цькуватиме мене з таким же запалом, як раніше вихваляв. Та він це й сам продемонстрував з кількох трибун на різних нарадах».

Що саме котрого з них стосується, важко сказати, але Негода є тут, і в справі Симоненка йому говорити далєбі не личило.

Другу статтю в пляні оборони Симоненка від «буржуазних націоналістів» написали вже не початкуючі журналісти, а люди з літературними іменами — Василь Козаченко і Петро Панч: «Тобі, народе» («Літературна Україна» від 27 квітня 1965). Половина опусу цих заслужених діячів літератури присвячена констатації факту, що українська радянська література за весь час свого існування вірно служила комуністичній партії. У другій половині автори стверджують, не змигнувши оком, що й Василь Симоненко робив нібито те саме. А от знайшлися якісь «самозванці-опікуни», які забрали щоденник покійного поета в його матері і, замість «передати його в Спілку письменників», «привласнили» його... «Якимсь чином щоденник померлого поета потрапив за кордон...» і т. д.

Плямуючи «нацих клясових ворогів за кордоном», автори кілька разів з притиском повторюють думку, що творчість радянських письменників належить народові. Як ось, наприклад:

«... високоідейні та художньо довершені твори того чи іншого письменника, митця — то народний скарб».

Або:

«Треба берегти наші скарби. Не можна розкидатися ними. Вони належать народові і більше нікому».

Слова дуже категоричні. Але яке дивне розуміння народної власності тут висловлене: після нашої публікації ні захалявні поезії Симоненка, ні його щоденник у радянських виданнях

ніде не появилися. Чи не належить розуміти це так, що «народна власність» має бути пильно захована від народу в сейфах теперішнього «Третього отделения»?

Щоправда, ця сама стаття запевняє:

«Творча спадщина Василя Симоненка тільки впорядковується, друзі й товариші передають до комісії по його спадщині ще не відомі вірші, новелі, листи. Все краще, що не побачило світу за його життя, зараз готується до друку. Слово поета служить і служитиме народові — будівникові комунізму».

Ми вже маємо достатній досвід, щоб сумніватися в правдивості цих декларацій, а головне — розуміти, що саме криється під словами «все краще...»

Цей досвід перевірений і на Симоненкові, бо за час від його смерті вони вже досить попрацювали над «упорядкуванням» його спадщини, і перші наслідки їх праці засвідчені на його посмертній збірці «Земне тяжіння». Щоб не повторюватися, раджу читачеві перервати тут читання цієї статті й ознайомитися з поданими в кінці книжки коментарями, де наведені конкретні факти фальсифікації й перекручення частини Симоненкових творів. Тут скажу лише в загальному, що «впорядкування» зводиться часто до викидання цілих строф (в одному випадкові з вісьмох строф викинено рівно половину — чотири), якщо в них щось не відповідає т. зв. «партійності». Окремим творам додають фальшиві назви, які фальшиво спрямовують весь зміст твору, при тому ж дошивають на закін-

чення рядки, яких Симоненко не писав. В окремих поезіях підступно й ніби непомітно змінене одне лише слово, яке зовсім міняє сенс поезії, і т. д.

Щодо інших писань про В. Симоненка, то вони переважно належать перу його молодих колег, які чи то з приводу появи його збірки «Земне тяжіння», чи з нагоди висунення його на премію ім. Т. Шевченка хотіли сказати щире слово про покійного товариша, але це в більшості не були фахові критики, висловлювалися дослівно в кількох рядках, і то без можливості сказати щось одверто з уваги на «крамольність» нелегальної творчості Симоненка. Так що якоїсь повнішої оцінки його годі в цих писаннях шукати.

*

Я вже дещо сказав про причини, з яких Симоненко не відразу звернув на себе увагу, пояснюючи це почасти його скромністю і наявністю поруч з ним яскравого грона інших шестидесятників. Але власне почасти. Може, більш важливу причину на це знайдемо в особливості його поетичної індивідуальності. На відміну від Ліни Костенко чи Івана Драча, Симоненко не був підкресленим модерністом, який входить в літературу тільки з своєю поетикою, яка має виразно відрізняти його від інших. Василь Симоненко ніби не претендував бути першовідкривачем, а свідомо йшов тим шляхом, яким пройшли вже інші, тобто ніби хотів бути традиційним поетом. Я вживаю два рази слово *ніби*, бо

хочу цим сказати, що попри те він все таки був цілком оригінальним, що читач побачить з дальшого.

Є в Симоненка одна поезія, яка висловлює його поетичне кредо, його поетичний стиль. Це — «Гей, нові Колюмби, Магеллани». Поет слідом за тими, що вже пройшли по океанах поезії, вибирається у творчу подорож, з певністю, що знайде щось і він, досі не відкрите. Кінчається поезія рядками:

А якщо відкрию вже відкриті, —
Друзі! Ви підкажете мені...

Це молодеча наївність. У поезії є так, що друзі не «підказують». І Симоненко довів це на власному досвіді: «відкривши» подекуди «вже відкриті». Наприклад, таким «відкриттям» є рядки у циклі «Тиша і грім» з однойменної збірки:

І обнявся сміх з журбою,
Ненависть з любов'ю...

Відкрив це давно вже Олександр Олесь, і ніхто з друзів постові цього не «підказав».

Але на честь Симоненка треба сказати, що таких відкриттів у нього мало. Поетичне чуття перестерігало його від повторень. А в цілому, ніби йдучи тим шляхом, яким пройшло вже багато перед ним, він умів зауважити на безконечних шляхах поезії острови й затоки, не помічені іншими. Придивляючися уважніше до його поезії, бачимо, що в нього насправді все нове,

індивідуально симоненківське. З цим моїм твердженням погодиться кожен, хто гляне на поезію Симоненка з чисто формального боку.

З поверхні його поезія буде здаватися таки чисто традиційною. Щоправда, трапляється подеколи деформація строфи, яка віршеві надає модерного вигляду. Ось перший вірш з «Тиша і грім» — «Жорна»:

Натуга на руках,
від втоми чорних,
здувала жили,
ніби мотузки.
Каміння клацало зубами
в жорнах,
жувало жовті зерна на друзки.
І сіялось не борошно,
а мука...
При тьмяному мигтінні каганця
жіночі ніжні
материнські руки
тягли за ручку
камінь без кінця.

За цією модерно посіченою нерівноскладовістю криється клясична чотирирядкова строфа ямбічного пентаметра. Ще й звичайне перехресне римування:

Натуга на руках, від втоми чорних,	(а)
здувала жили, ніби мотузки.	(б)
Каміння клацало зубами в жорнах,	(а)
жувало жовті зерна на друзки.	(б)

Через один вірш далі — знову цей самий п'ятистопник, уже без деформації («Можливо, знову заgrimлять гармати...»), і наступний — «Верба»:

Розлогі верби. Затишок і тіні.

Під ними тихо плещеться ріка...

Цей таки розмір знайдемо дуже часто і в збірці «Земне тяжіння» («Там, у степу, схрестилися дороги...», «Лев у клітці», «Поет і природа» та багато інших). Хай у читача не складається враження, що в Симоненка домінує одноманітна метрика. Я всього лише наводжу більше прикладів ямбічного метро-ритмічного ряду. А поза тим знайдемо в нього і хорей, і досить багато трискладових метрів з різними можливими їх ускладненнями. Особливо останні часто іпостасовані, що надає віршам Симоненка ритмічної різноманітності, характеристичного пуантування рядків, доводячи подеколи ритм до властивостей т. зв. павзника.

Зрештою, в цьому немає нічого нового, бо й кожен радянський поет володіє сьогодні без труднощів цією метро-ритмічною технікою, що рішуче ще нічого не говорить про кожного з них як поета. А поза тим у Симоненка немає ні верлібру, ні замилювання в будуванні вишукано-складних строф, хоч уже в самій радянській поезії він знайшов би багато їх прикладів у своїх попередників (Тичини, наприклад). Навпаки, строфічна будова Симоненкових віршів також надто проста: в обох виданих його збірках десь понад дві третини домінує чотирирядкова стро-

фа, поза тим набереться якого півтора десятка сонетів, кілька віршів дворядкової строфи, а вся решта просто астрорфічна.

І все ж ця зовнішня формальна простота була б оманною, якби хто хотів на її підставі робити висновки про звичайну традиційність Симоненкової поезії, в якій не знайдеш нічого нового, без чого властиво поет і не існував би.

Стверджуючи, що він сам не є прихильником формалізму, Симоненко по-своєму розумів цей термін: формалізмом він вважав специфічно в радянській поезії шаблон, повторення чужих клішованих думок, банальних істин на зразок: «люби працю, поважай тата й маму, не дивись косо на сусідів...»

У час, коли готувався хрущовський погром літератури й мистецтва 1962-63 року, Симоненко сміливо розвинув цю думку:

«Література і мистецтво не терплять шаблону — це кілька століть проголошують усі, хто вміє говорити і писати. А хіба відсутність новизни — не шаблон? Наскільки я знаю літературу і мистецтво, вони споконвіку мали за найкращу традицію духовне новаторство. Загрози цій вічній і найтрадиційнішій традиції у новачках моїх талановитих ровесників не вдається розгледіти навіть крізь люпу. Те, що вони завдали кілька відчутних ударів по поганих традиціях (маю на оці бездумність, чуттєву млявість та інтелектуальну кволість), не завдало поезії жодної крапельки горя. Якраз навпаки».*)

*) «Літературна Україна» від 16 жовтня 1962.

Це поетичне кредо Симоненка, і йому вірний був поет не лише в деклараціях, а й у поетичній творчості:

Юність вчать — наука їй не шкодить,
Але рветься зойк у мене з уст:
Хай до неї й близько не підходить
Із своєю міркою Прокруст.

За простою, майже клясичною формою його віршів легко побачити ті елементи, які характеризують Симоненка, як поета живої думки, свіжого й наскрізь оригінального. Тоді виявиться, що він своєрідний і в формі, і не бракує йому того, за чим він так щиро уболював: чуття слова, його звучання. Без підкресленого хизування і, видимо, без умисного добирання, а чисто інтуїтивно йому вдається досконале в своїй природності озвучення рядків, як, наприклад, в цитованому вже вірші «Жорна» звучать на ж і з оці рядки:

Каміння клацало зубами
в жорнах,
жувало жовті зерна на друзки.

Вишукування й підкреслювання подібних явищ до певної міри відгонить штучністю, може, тому, що поет, komponуючи твір, і сам їх не помічає. Можливо, продовжимо цю думку, цього не треба й робити. Але з другого боку, вони, ці елементи, органічно присутні в творі, мають свою поетичну функцію і надають поезії

певного мистецького зафарблення, індивідуально властивого саме цьому поетові, і без їх вичуття сприймання поетичного твору було б не повне.

Ще один приклад. Буває, що вірш як цілість і не запам'ятовується, а от трапляється в ньому один рядок, як з'являється, яка притягає до себе увагу. Любитель поезії цінує ці речі і не лишить їх поза увагою. Ось такий рядок у Симоненковій поезії «Там, у степу, схрестилися дороги»:

У травах стежка свище, мов батіг . . .

Свідчить такий рядок про те, що поет живе у власному світі, в якому речі мають свої символи й знаки, і стежка уявилася йому в такій метафорі. Скільки мені відомо, цей рядок ні від кого не визичений, специфічно Симоненків, бо, наприклад, Тичинине — «Співає стежка на город . . .» має зовсім інший настрій і джерелом надхнення для Симоненка не могло бути. Але про Симоненкову метафору мова буде ще далі, тут мені йдеться покищо про саме звучання його вірша. Отже, поезія, про яку тут зайшла мова, кінчається такою строфою:

Ми ще йдемо. Ти щось мені говориш.
Твоя краса цвіте в моїх очах.
Але скажи: чи ти зі мною поруч
Пройдеш безтрепетно по схрещених мечях?

Можна цього й не помічати, але людині, яка поезію сприймає не тільки з самого ритму й римо-

ваних закінчень, звукова функція шиплячих *ч, ш, щ* далекі очевидна.

Як сказано, Симоненко либонь не працював спеціально над «озвученням» своїх віршів і нема в нього такого розкошування в звуках, як у Тичини або в Ліни Костенко. Виходило в нього таки саме собою, але всюди в його поезіях натрапите на дискретно дозоване насичення тим чи тим звуком, специфічно симоненківське:

Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю і душею,
І щасливим нещастям моїм.

Як про індивідуальність Симоненка говорити, слід визнати за ним також увагу до семантики слова, на основі якої поет часто будує оригінальні асоціативні комбінації. Ще раз повернуся до двічі вже цитованого вірша «Жорна», щоб на ньому ілюструвати своє твердження, тим більше, що це один з ранніх віршів Симоненка. У рядках —

І сіялось не борошно,
а мука...

— поет ніби грається натяком на синонімо-омографічні семантичні прикмети слів *борошно* — *мука*, мабуть, умісне не поставивши «для ясности» наголосу на останньому, яке має звучати — *мука*.

Сьогочасній поезії властива тенденція позбуватися поверхової описовості. Заміняючи її ме-

тафорою, сучасний поет висловлюється ощадніше, по змозі уникаючи епітета і виявляючи тенденцію радше до малих форм, ніж до сюжетної поеми, не кажучи вже про віршований роман. Асоціативна глибина поезії, її спроможність проникати в глибинні шари підсвідомого виявляється в індивідуальності і, в прямій залежності від цього, — в складності метафори. Ця загальна тенденція, засвідчена в творчості й т. зв. шестидесятників, і багатьох ще молодших поетів, які роблять щойно перші спроби, є ознакою того, що тепер українська радянська поезія модернізується, набираючи тих своєрідностей, які ціхують сучасну світову поезію взагалі. Звідси далі поглиблений інтелектуалізм нашої молоді поезії, ускладненість образу, гін до поширення постичного словника коштом виєліміння «поетичних» банальностей, занадто зужитих поетами-середняками. Дуже часто можна спостерігати, як молоді поети виловлюють із словників давно забуті слова, щоб повернути їх в обіг, а зокрема ж залюбки вдаються до сухого прозаїзму.

І тут Симоненко не буде такий яскравий, як Іван Драч чи Григорій Кириченко. Але й на його метафорі, і на прагненні до конденсації вислову, і, врешті, на смакові до поетичного прозаїзму можна спостерегти, що за зовні традиційною формою його віршування криється модерний поет, який ішов у загальній течії оновлення української поезії останнього десятиліття.

Між іншим, цю своєрідність Симоненка зауважив один з радянських авторів, але, на жаль,

(мабуть, за браком можливості висловлюватися одверто), належно не розвинув своєї думки.*)

*

Є поети, які з першого вірша суворо фільтрують свою творчість, скупо випускаючи на люди тільки те, що, на їх думку, дійшло досконалого вивершення, навіть як між двома віршами трапляється багаторічна павза. Таких на диво мало. Ними були Стефан Маллярме і Поль Валері. Серед наших поетів на еміграції просто такі унікальним прикладом є Олег Зуевський. Що ж до шестидесятників, то мені відомий теж лише один випадок такого суворого самообмеження — Григорій Кириченко. Щоправда, його літературний шлях вимірюється всього лише кількома роками, але за цей час він надрукував хіба який десяток віршів, і що не річ — то шедевр.

Є знову ж поети занадто вітальні, вони ніби розкошують у творчому надхненні і на цьому бенкеті роздають усе, що ледь устигло лягти на папір. Таких називають «нерівними», і навіть якщо вони винятково талановиті, у них трапляються досадні зигзаги й спади. Іван Драч (при всій величині його таланту) здається мені отаким «нерівним».

Цих поетів п'янить саме почуття приналежності до світу, і вони звичайно люблять писати отак:

*) Див. Анатолій Шевченко, «Так він писав, так і жив» («Радянська Україна» від 17 лютого 1965).

Світ який — мереживо казкове!
Світ який — ні краю, ні кінця!
Зорі й трави, мрево світанкове...
і т. д.

Це вже Симоненко. Бо й він «нерівний», як і Драч. У останнього, поруч з творами високої поетичної напруги (як, наприклад, цикл балад з «Теліженського літа»), можуть появлятися такі розводнені речі, як «Ейнштейніана», а в Симоненка — «Божественний пшик». Специфічно в радянських умовах такі поети багато втрачають на цьому, бо видавці їх творів охотніші друкувати якраз ці слабші твори, бо вони або позбавлені проблемности взагалі, або мають якраз ту «співзвучність», яка підходить під «лінію». Тому і Драч і Симоненко слабші в збірках, ніж вони є в дійсності. І зовсім слушно вже в цитованій післямові до першої збірки Симоненка зауважує Степан Крижанівський: «Менш оригінальний покищо поет в інтимній ліриці, хоч і серед його любовних віршів є кілька чудових знахідок».

Це достеменно так. Слушно й щодо знахідок. І ключ до чару цих знахідок ось у чому. Розкладання, скажемо так, поетичности на елементи (ритмічні особливості, порівняння, метафори тощо) подібне анатомуванню живого організму. Ті елементи, окремо кожен взяті, самі з себе ще нічого не говорять про твір як цілість, у якій дихає душа поета, і головним є те, що являє та людина, яка відбивається в творі, людина як стиль (у суто бюффонівському розумінні слова).

Щоб дійти отже до сприймання Симоненка як поета, треба побачити його — як людину. Вона виявляється в самій таки поезії, але й поза тим Симоненко залишив не одне свідчення про себе, своє розуміння світу і власного місця в ньому. Передусім у щоденнику. Ще один винятково цікавий документ для пізнання Симоненка-людини становить його інтерв'ю для Українського радіо після виходу книжки «Тиша і грім». Наводжу його майже повністю:

«Що я можу сказати про себе? Ще так мало прожито і так мізерно мало зроблено. Хочеться бути людиною, хочеться робити гарне і добре, хочеться писати такі вірші, які б мали право називатися поезією. І якщо це мені вдається рідко, то це не тому, що я не хочу, а тому, що мало вмю і мало знаю.

«Найбільше люблю землю, людей, поезію і... село Бієвці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя. Ненавиджу смерть. Найдужче боюся нещирих друзів. Більше мені сказати про себе нічого».*)

Хто візьме разом поезію й щоденник Симоненка і співставить з оцим коротким, але щирим, наче сповідь, його свідченням про себе самого, той матиме ясний і гармонійно суцільний образ поета-людини: щирої й одвертої, скромної, гуманної, а передусім чесної і цією чесністю неймовірно привабливої. Такій людині мимоволі віриш у всьому до кінця, а не сприймаєш її чесноти, як умовну літературщину.

*) Див. Анатолій Шевченко. «Так він писав, так і жив» («Радянська Україна» від 17 лютого 1965).

Отже якщо, з одного боку, можна погоджуватися з С. Крижанівським, що в інтимній ліриці Симоненко не скрізь оригінальний, то з другого — треба визнати, що безпосередність і щирість поетова відбивається в ній, позбавляє її літературщини, якої так багато у Симоненкових сучасників, середніх поетів. Читання таких його творів, навіть якщо вони не вражають особливо винахідливістю й оригінальністю, викликає таки враження справжньої поезії. Ось одна мініатюра, яка може ілюструвати висловлену мною думку:

Десь на горизонті хмара-хустка
Манить вдаль, мов дівчина у сад,
І весні такі пахучі згустки
Розплескалися об голубий фасад.

Дні стоять погожі і привітні —
Розтопилося б і серце кам'яне;
Всі на вулицях немов знайомі, рідні,
Лиш чомусь не впізнають мене.

А вже про оцю мініатюру — «Осінній дисонанс», крім сказаного вище, можна додати, що вона цілком сьогочасна формально і мистецьки стоїть на рівні всього кращого, що є в модерній українській поезії:

Небо скуйовджене і розколисане
Дрантя спустило на темні бори.
Сонного місяця сива лисина
Полум'ям сизим горить.

З ротатим, ридаючим риком
Вітри орди хмар несуть,
І ходить за їхнім криком
Бажання лягти й заснуть...

Симоненко помітно зростав і в інтимній ліриці. Це видно навіть з офіційно допущених його збірок. А інтимної його лірики ми також не знаємо всієї, бо там інтелектуально і формально ускладнені речі так само забороняються, як не відповідні «народності» й соціалістичному реалізму, навіть як у них немає жодних сумнівних з політичного погляду настроїв.

Коли Крижанівський писав свою післямову, тоді, правдоподібно, ще не була відома оця поезія (до речі, скільки мені відомо, там ніде не друкована, мабуть, з тієї таки причини, що не відповідає вимогам соціалістичного реалізму), яку можна вважати одним з кращих шедеврів інтимної лірики, створених за останні роки відродження радянської поезії:

Я тікаю від себе, від муки і втоми,
Від крикливих, окатих міст.
Я самотній бреду в білу папороть снів,
Я зрікаюся всіх і цураюся всього,
Бо хочу побути нічим.
Я натомлений власною дурістю,
Хвалькуватістю власною вбитий, —
Я від себе втечу в білу папороть снів...

Ця поезія належить до класичних прикладів, з яких пізнають справжніх поетів. Звичайно в

поезії впадає в око ритміка вірша, дзвінка рима, насиченість оригінальними метафорами, музичне озвучення. А в наведеному прикладі нічого цього фактично нема, а ніби найпростішими словами сказано так багато, що всі поетичні аксесуари виявилися зайвими і були б тут недоречні.

*

Наведених прикладів уже вистачає, щоб бачити, наскільки В. Симоненко поет оригінальний. І все ж не ця частина його спадщини нас найбільше цікавить. Щось подібне, подеколи й ще більш оригінальне, знайдемо не в одного поета його талановитого покоління. І якщо на Симоненкові сьогодні наша особлива увага, то передусім завдяки тій (кількісно невеликій) частині його спадщини, у якій він підноситься по статтю єдиною в своєму роді в сучасній українській поезії.

Ідеться мені про всього лише два чи три десятки Симоненкових поезій (їх число трудно й встановити, бо поетова спадщина не зібрана, частково прискринена тими, хто ховає його твори під замок, і якраз ті, які тут нас найбільше цікавлять), які він написав, сказав би покійний Максим Рильський, у хороший Шевченків слід ступаючи.

Щирий і людяний, скромний і сам собі найсуворіший критик, Симоненко посідав ще одну рису характеру, без якої поет у советчині перетворюється на гнучкого солодкопівця, — велику громадянську мужність. У дні хрущовської

змори, коли під виглядом боротьби проти «абстракціонізму» і «формалізму» було заплановано заборонити живу поезію, мужність продиктувала Симоненкові оцей виступ на оборону свободи творчості:

«Отже ті, що готові вдатися за допомогою до дружинників (охоронці порядку при міліції — І. К.), аби тільки заборонити поетичній молоді шукати і мислити, чи не опинилися вони в незavidній ролі захисників поганих традицій, чи не склали мимовільно протекцію сірості і бездумності? . .

«Навряд чи можна сприймати всерйоз також розпачливі заклики відвернутися від трагічного і творити так зване „життєрадісне“. Бездумні, ідилічні радощі скоріше синонім ідіотизму, ніж оптимізму. Ми живемо в добу великих діянь, а, отже, і в добу високої радості і великих трагедій. Відвертатися від людських мук і страждань, а замість правди тикати їм під ніс пучечок чебрецю — до біса такий жалюгідний оптимізм!» *)

Ці мужні слова сказані з таким почуттям власної правди, що в тембрі голосу поета чується нездоланна щирість, якої боялися «начальники» від літератури і не зачіпали Симоненка ні за ці вислови, ні за нелегальні поезії, про які знали ще за його життя. Хоч за таке саме інших картали безнастанно і засилали на провінцію, чи пак — на «новобудови». Горда мужність Симо-

*) «Літературна Україна», 16. X. 1962. Підкреслення скрізь мої — І. К.

нсенка здобула повагу навіть тих, хто насилав міліцейських дружинників на молоду поезію. З переляку вони «люблять» його й помертню.

Мужній Симоненко в наведеній деклярації і такий самий мужній у творчості, навіть як доводилося по Шевченковому сліду писати в захалявні зошити для себе самого чи найближчих друзів. Протиставлення «трагічного», «великої трагедії» людського життя в советчині «ідилічному ідіотизмові», сприймання «людських мук і страждань» як свого глибинного переживання творить душу цієї частини Симоненкової поетичної спадщини, яка втілилася в трагічно щиру любов до батьківщини-України:

Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу!
(«Україні»)

І в любов до її людей. Це поняття («любов до людей»), на симуляції якого живе офіційна радянська поезія, у советчині вкрай спотворене й звульгаризоване. Воно сприймається як прописна максима: належить любити людей взагалі, і якщо конкретизується, то хіба, наприклад, приписом більше «любити» людей соціалістичних країн, ніж капіталістичних. І міняти «любов» дозволено тільки за приписом: до якогось часу треба було дуже «любити» китайців; тепер вислови цієї любови не тільки не належать до доброго тону, а й були б політично небезпечні.

Карикатурність такої «любові» в тому, що не можна любити директивно. Любов — почуття конкретне, і найбільший гуманіст не може ні з того ні з цього перейнятися любов'ю до народу з іншого континенту, про який він нічого не знає.

Не фальшивою любов'ю пройнята поезія Шевченка, бо любов у нього конкретна: до замученої «нуждою та працею» матері, до сестер і братів, до таких самих, як вони, українських селян і всього народу, бо його долю ділив і сам переслідуваний Шевченко. Так, ідучи далі, зовсім природно звучить Шевченкова любов і до інших, наприклад, кавказьких народів, оскільки в російському ярмі вони поневірялися так само, як і Україна.

Шевченко тут не притягнений довільно: в своїй любові до людей різоче подібний до нього Василь Симоненко. Він часто говорить про неї: «Найбільше люблю землю, людей, поезію...» (цитоване інтерв'ю). Але і його любов конкретна, вона стосується людей, з якими життя пов'язало поета. І не випадок, що до сказаного вище він додає: «і... село Бієвці на Полтавщині...»

Трагедія України і її людей (в тому числі близьких поетові: мати і вся рідня з Полтавщини, друзі поети з заклопотаними устами, як зрештою й він сам) під советчиною дихає з цієї суто симоненківської частини його творчості, яка вирізняє Симоненка як поета сильного поетичного хисту, який, уже сьогодні немає в цьому сумніву, тривало входить в історію україн-

ської літератури як гідний нащадок Шевченка.

*

Критика (і досі найбільш анемічний жанр української літератури) живе в нас з непорозуміння на чужому терені: її вважають свосередною наукою, яка має витлумачувати читачам, як треба «правильно» розуміти літературні твори, а письменникам — як їх писати. Здається, Вольтерові належить дотепне уподібнення ролі критика до діяльності ветеринара, який перевіряє поросят, що їх везуть на базар (і всі вони, звичайно ж, виявляються хворими). Таке визначення дуже точно пасувало б для окреслення ролі радянської критики, яка майже виключно зводиться до пильної перевірки: чи літературні поросята не заражені якимось «антипартійним» вірусом.

Але й поза кордонами совєтчини читач (який взагалі поезією не цікавиться, але радянську поезію читає виключно з метою вишукувати, який таємний зміст за нею криється) вважає критика за «вченого» мужа, який зобов'язаний методами своєї літературної арифметики розкласти літературний твір на прості множники й пояснювати, що кожен такий елементик у ньому значить.

Цікавий приклад з моєї найновішої практики. Якось довелося мені прочитати кільком особам підряд вірш іншого поета, що кінчається рядками:

Перо — це наша чорна доля:

Все обійти і все знайти,
Аж поки в головах тополя
Не прошумить за два хрести.

При цьому впало мені в око дивне й несподіване питання, сформульоване майже тими самими словами, яке ставив мені майже кожен слухач: «Чому саме два хрести. Що він хотів цим сказати?»

Це власне приклад питання, яких у поезії не вільно ставити, і того, хто вимагає на нього раціональної відповіді, треба вважати за людину, до якої поезія «не доходить». Хоч вона, не діставши зовсім виразної відповіді, напевно буде в сумніві не так до себе, як стосовно кваліфікацій критика. А тим часом про останні два наведені рядки можна взагалі багато чого пояснювати, посилаючися, наприклад, на значення тополі в українській народній поезії чи вказуючи на можливий ще безпосередніший вплив Тичининого «... в головах тополя, а голів нема», але якраз нема чого вдаватися в питання, чому саме два, а не, наприклад, три хрести.

На такі досить елементарні питання доводиться наражатися і в зв'язку з творчістю Симоненка, при тому вони стосуються найбільш ясних його творів, які коментарів либонь і не потребують. Зокрема не один читач заклопотаний розшифруванням «Баляди про зайшлого чоловіка»: чи в ній криється якась інша символіка, а чи, крий Боже, не є це звичайна атеїстична пародія на Євангелію? Це питання, що стосується всього лише однієї поезії, набирає винят-

ково важливого значення, бож цнотливо побожний читач, який сприймає поезію чисто функційно, на випадок останнього припущення ладен зректися всього Симоненка в цілому.

Хоч у Симоненка є антирелігійні твори (поема «Прокляття», «Божественний пшик») як данина кесареві, я, поперше, не вірю у войовничий атеїзм цього поета, бо його поезія, а особливо щоденник переконують у протилежному. Але зовсім виразно нічого спільного з питанням релігії не має «Баллада про зайшого чоловіка». До неї я ще дійду далі через цілий ряд відступів про Симоненкову тематику взагалі, а насамперед через вияснення обставин, які формували духовий світ поета.

Василь Симоненко народився 1935 року в селі Бієвцях на Полтавщині, в самому центрі, сказати б, хліборобської України. У 1952 році закінчив сільську середню школу і того ж року вступив на журналістичний факультет Київського університету, який закінчив 1957 року. Потім працював у газетах «Черкаська правда» і «Молодь Черкащини». Смерть спостигла його (13 грудня 1963) на посаді кореспондента центральної «Робітничої газети».

Оце коротка біографія поета. Проте всього лише кілька дат з неї, наповнені живим змістом, говорять дуже багато. Дитинство і юність його припали на найстрашніші роки сталінізму і військового спустошення. І тим часом, як хлопець мав нидіти з голоду (на Полтавщині!), йому школа без кінця помпувала в голову байки про великих вождів Маркса, Енгельса, Леніна

й Сталіна, про їх добродійства і божеську непомильність. На час смерти диктатора Симоненко був уже студентом університету, і якби навіть припускати (що дуже малоімовірно), що він щиро колись приймав шкільну науку про велич вождів, то в студентські роки віра в них мусіла б захитатися. Померлого диктатора скомпромітували самі його учні, компромітуючи й себе одночасно при змаганні за право на його престол. Сідаючи на нього чи тільки наближаючись до його приступців, вони щедро обіцяли, «за божим велінням» (богом був, очевидно, Маркс чи Ленін), побороти «зло».

Тим часом, як по 1953 році «з густих заплав» партійної догматики виходили після Сталіна нові «месії», обіцяючи за кожним разом «щасливе життя», юнак був уже студентом університету, імовірно жив в елементарно ліпших умовах, однак душа його була сповнена болем за поневіряння на колгоспній каторзі тих близьких йому людей на селі, з оточення яких він вийшов. З цього походить тематика значної частини поезій Симоненка, у яких дуже часто фігурують постаті зовсім конкретних персонажів з його життя.

Передусім — мати, яка його вигодувала (батька Симоненко втратив рано). Їй у Симоненковій поезії віддано стільки щирої уваги, скільки в нашій літературі не траплялося вже либонь від Шевченка. Щодо форми — це квінтесенція поетичної простоти, наче з умисним униканням оригінального слова чи метафори. Це зразки тієї чарівної простоти, які полоняють читача са-

мою щирістю вислову, як, наприклад, «Лист» із збірки «Тиша і грім», хоч на ньому явні ще сліди початківства:

Знов листа мені прислала мати,
Невеличкий лист на кілька слів.

.
Слів таких і треба небагато,
Та вони, як весняні пісні,
Принесли в гуртожиток в кімнату
Теплі-теплі спогади мені.

Мати (конкретно поетова і як узагальнений образ) присутня скрізь у Симоненковій поезії («Жорна», «Дума про щастя», «Лебеді материнства», «Скільки б не судилося страждати» і багато інших), зокрема ж у творах соціального звучання, в яких змальовано важкий материн труд:

При тьмяному мигтінні каганця
жіночі ніжні
материнські руки
тягли за ручку
камінь без кінця.

(«Жорна»)

Перелік поезій, у яких трапляється мотив матері, становив би чималий список. Апотеозою трагічного образу скривдженої матері є в нього «Одинока матір», що кінчається цими рядками:

Мадонно мого часу!
Над тобою

Палають німби муки і скорбот,
І подвиг твій,
Обпечений ганьбою,
Благословив розстріляний народ.

Цей вірш, разом з іншими подібними («Де зараз ви, кати мого народу» та ін.), дивовижним чином (хоч і зфальшовано. Див. коментар, стор. 212) передрукований у збірці «Земне тяжіння», мабуть, з тих міркувань, що поет, зважаючи на обставини, не прямо вказує вбивць, лишаючи місце на двозначність. Отже, оскільки вірш і так став загальновідомим, вирішили ліпше його надрукувати, щоб уже цим насугерувати читачеві, що, мовляв, Симоненкове «кати народу» не стосується советчини, не вона «розстрілює народ» і т. д., бо інакше ми такого й не друкували б. Це гарна міна при поганій грі. Бож, як Божий день, ясне, що Симоненко відтворює панування тієї самої російщини, проти якої стільки писав Шевченко. Шевченкова Катерина пішла з байстрам «шукати шлях на Московщину», Симоненкова — стала «в сімнадцять літ вдовою», бо розстріляли її нареченого.

«Одинока матір» — разючий приклад у поезії, як мотив «Катерини» більше, ніж через сто років пізніше, повторився з такою дивовижною поетичною експресією в творчості молодого поета. Хоч би й як підступно викручувалися трубадури советчини, саме їх ганьбить Симоненко оцими словами:

Нехай духовні покидьки

Й заброди
Байстрам, безбатченком
Назвуть твоє дитя,
Найтяжчий злочин —
Вкрасти у народу
Тобі довірене життя.

Мати, баба Онися, тітка Варка, дядько Оверко, колгоспний конюх Федір Кравчук, безбатченко Івась, «Марія чи Настя» з «Думи про щастя» — це не літературні імена, а живі люди з Симоненкового оточення, з якими він зустрічався не тільки в дитинстві, а й пізніше, будучи кореспондентом місцевих черкаських газет чи київської «Робітничої газети». Вони полонили його надхнення і визначили напрям його творчості. Любов'ю до них надхнені ті поезії (їх знайде читач переважно в кінці цієї збірки), у яких Симоненко з нечуваною після Шевченка силою викриває панування російської деспотії на Україні, колись за Шевченка більш одвертої, тепер — підступнішої, прикритої блюзнірською назвою «соціалістичної сім'ї народів».

Завдяки цьому, так би сказати, особистому досвідові поета, якому наче свідками є ці персонажі, значна частина Симоненкових творів має дослівно таки документальне значення.

Мандруючи кореспондентом по Полтавщині, він записав у щоденник під датою 16. X. 1962 про держиморду голову колгоспу з Єременкового, який люто кричав на колгоспників: «Я вам зроблю новий 33-й рік!» Немає сумніву в тому, що він сам був свідком, як судили в сільраді

«злодія» за те, що «крав на полі свій урожай». З обов'язку кореспондента Симоненкові певно належало писати нищівну статтю проти «розкрадачів соціалістичної власности» («Дядька я вбити зневагою мушу»), а тим часом вислів справжнього почуття вилився в розпачливо гіркі й пекучі рядки:

Рвися з горлянки свавільним криком,
Мій неслухняний вірш!
Чому він злодій? З якої речі?
Чому він красти пішов свос?
Дали б той клунок мені на плечі —
Сором у серце мені плює...

Не можна вийти з дива від того нахабства, з яким літературні чиновники в Києві віддали цей вірш на сховок у сейфи КГБ, щоб (навіть знаючи, що він ходить по руках) насилати газетних хлопчаків — хай вони запевняють, ніби «... В. Симоненко завжди і в усьому був комуністом...» *)

Фігурально висловлюючись, Симоненко був присутній і на похороні кукурудзяного качана, що «згнив на заготпункті». Цей вірш теж захований від людей, як і попередній. Бачив у кореспондентських мандрах поет і не одну дорярку, яка на цілий день замикає в хаті малих дітей, щоб порпатися в гної й «підвищувати надої». Такою могла бути його мати чи тітка. Поетичний вислів ці спостереження знайшли в по-

*) Див. Микола Негода, «Еверест підлости» («Радянська Україна» від 5 квітня 1965).

езії про «щасливу» доярку («Дума про щастя»), але яке щастя:

... тільки ж щастя яке важке!..

І тому ця Марія

чи Настя

будить дзвоном дійниць село,

щоб поменше

такого щастя

на радянській землі було.

Цього вірша зважилися не ховати, а відповідно «підчистивши» (див. далі стор. 212) і усунувши антирадянське його спрямування, надрукували в збірці «Земне тяжіння».

Близько до цих творів прилягає і формально вицизельований, наче притемнений орнамент на дереві, вірш «Піч» і ряд ще інших.

Якщо я говорив вище про Симоненкову мужність, то мав на увазі не тільки те, що він говорить про важке життя радянської людини. На це зважувалися й інші. Чим Симоненкова творчість відрізняється від інших і є в нашій поезії покищо унікальною — це одверте обвинувачення у всіх цих нещастях самого режиму советчини, офіційних держиморд, що з бездушною послідовністю виконують «директиви» партії. У «Одинокій матері» — це «духовні покидьки й заброди»,*) «холуї», «лакузи», «нікчеми» — в багатьох інших творах.

*) Термін «заброди» дуже часто вживаний у Симоненка. Як видно з усього, так він називає тих, кого насилають на Україну з Москви для «братньої допомоги».

Жодного сумніву в тому, куди спрямований твір, не залишає кінцівка вірша «Злодій»:

Де вони, ті — відгодовані, сірі,
Недорікуваті демагоги і брехуни,
Що в'язи скрутили дядьковій вірі,
Пробираючись в крісла й чини?
Їх би за ґрати, їх би до суду,
Їх би до карцеру за розбій!
Доказів мало? Доказом будуть
Лантухи вкрадених вір і надій.

Або «Некролога кукурудзяному качанові...»:

Прокляття вам, лукаві лиходії,
В яких би ви не шлялися чинах!
Ви убиваєте людські надії
Так само, як убили качана.

«Лукавим лиходіям» Симоненко спеціально присвятив чималу кількість поезій. Але тут я повернуся до «Баляди про зайшого чоловіка», якою починається розділ про тематику Симоненкових творів. Пишучи її, поет і в думці не мав наміру розправлятися з релігією. На таку інтерпретацію твору могло навести наївняка хіба слово, запозичене з Євангелії, — «месія». А тим часом усе зовсім просто. Бачивши, як по-невіряється в безправ'ї й нужді вся Україна (та й уся людність, зотарена в задротовнику під ім'ям СРСР), і чувши одночасно, як з року на рік скоро вже півстоліття цій людності обіцяють «комуністичний рай», у який давно вже

ніхто не вірить, зрезигновано щоразу повторюючи: «Ну, що ж, доведеться наступного року чекать...», — Симоненко узагальнив усіх «непомильних вождів» партії в образі «зайшого чоловіка з густих заплав», який виявився «безплідним кастратом».

Коротке Симоненкове свідоме життя було якраз багате на такі спостереження. Якщо в шкільному віці йому презентували в політичних букварях більш-менш стабільних «месій» — Маркса, Леніна, Сталіна, то в студентські роки зміна вождів набрала калейдоскопічного прискорення. Сталіна забракували. Кілька років по тому тога непомильності ще прикрашала Маленкова й Булганіна поруч з Хрущовим. Останній мав триваліше щастя. У своїй ролі «месії» він пережив і Симоненка. Але поетові було вже ясно, що всі вони кастрати. Зайшлих пророків Симоненкові доводилося бачити дуже багато. І ще дрібніших: київських партійних секретарів і обласних. Вони неодмінно виступали месіями, бо на кожному партійному пленумі чи з'їзді ухвалювали «історичні» постанови, які ніби відразу розв'язують всі труднощі, а виявлялося, що з них нічого не вийшло, та й хто будь-коли вірив у їх чудодійну силу! І всіх цих пророків Симоненко об'єднав в одному образі прибуду з «густих заплав».

Цей твір ціхує велика сила поетичного узагальнення. Бож і справді всі вони якісь зайди (чи, за термінологією Симоненка, — «заброди»), починаючи з «нальотчика» Йосифа Вісаріоновича, що прибудувався на московський престол

з Кавказу; не кажучи вже про менших, яких завжди звідкілясь присилають: партія навіть не любить, щоб голова колгоспу був свій, вона воліє присилати з своїх кадрових «заплав» когось чужого. «Баляда» ілюструє ще одну рису поезії — конденсацію вислову: з твору на два десятки рядків можна вичитати всю історію СРСР у цілому, і з таким самим успіхом її можна прикладати до історії кожної його частини, до району включно, з його власними маленькими «місями».

Ще окремо про деспота Сталіна. Він становить у творчості Симоненка спеціальну тему. Кожен уже пам'ятає запис про нього в щоденнику. У «Баляді про зайшлого чоловіка» — він один з головних персонажів. Центральне місце він посідає і в поезії «Монархи». Між іншим, у мене є сумнів щодо назви цього твору: чи вона дійсно належить Симоненкові, чи її підставили пізніше редактори. Твір починається рядком: «Диктатори, королі, імператори...» Як на мій погляд, допікали авторові насамперед диктатори, і королів та імператорів він додав тільки для ширшого узагальнення. А що Симоненко мав на увазі саме диктаторів, і конкретно Сталіна, в цьому не лишають жодного сумніву оці два рядки:

І сипались лаври убогі
До кущих, кривавих ніг...

А вже спеціально і виключно Сталінові присвячений вірш, що поєднує в собі нищівну са-

тиру на деспота з патетикою утвердження людського я супроти й найжорстокішої диктатури, якою була сталінська. Вірш уявляється мені, як розмова поета в портретом Сталіна, бо починається такими рядками:

Він дивився на мене тупо
Очицями, повними блекоти...

А що це саме Сталін, видно ясно з початкових рядків другої строфи:

Він гримів одержимо й люто,
І кривилося гнівом *лице рябе*...

Мова тут про вірш «Я», доля якого досить загадкова. Дехто з радянських авторів, ті зокрема, хто десталінізацію хотів би використати для бодай відносної гуманізації радянського життя, подеколи згадують цей вірш, але мені не траплялося зустрічати його в друку. А в обидві офіційні збірки Симоненка він, очевидно, не увійшов.

Що цей і подібні антисталінські вірші не до смаку вождям СРСР, це зрозуміле, хоч вони ніби й самі проголосили десталінізацію. Тільки ж Симоненкова десталінізація сягає багато далі: вона включає й тих, хто деспотові прислужував:

Нікчемна, продажна челядь,
Банда кривляк для втіх,
Щоб мати що повечерять,

Годувала холоуїством їх.

(«Монархи»)

А ця «челядь» саме ж і захотіла лишитися при владі після Сталіна.

Я говорив про силу поетичної конденсації в «Баляді про зайшого чоловіка», бож вона прикладається до всіх вождів СРСР, тих, що були і ще будуть. Але здається мені, що поетичний хист Симоненка ще потужніше виявився у найбільш його сконденсованому творі — «Брама». Ця майже мініатюра з чотирьох катренів, витримана в макабрично чорних тонах марення (брама «марить... у тривожнім сні», «привиди... у накидках чорних, ніби ніч», «ніч похмура» і т. д.), з максимальною стислістю малює всю історію російської тюрми народів, хоч ніщо й не назване власними іменами. В один-два рядки метафоричного вислову вміщаються століття:

Кров стіка під флегматичні мури,
Зойки, захололі на губах,
Сотні літ наруги і тортури
Мертвих повертають у гробах.

І всього лише останній катрен, наче сліпуча блискавка вночі, освітлює весь СРСР як дальше продовження тієї ж російської тюрми народів. З найощаднішим підкресленням специфічного антуражу советських розстрілів (підкреслення скрізь моє):

Та не бачить місто в ніч похмуру,

Як сторожа, вже не при мечях,
Нову жертву кидає під мури
З тряпкою брудною на очах.

Велика сила цих творів Симоненка і велика світиться в них мужність. Слушно сказав незданий нам автор передмови до одного з підпільних зошитів його творів: «Колись історики літератури, може, й не назвуть Василя Симоненка найталановитішим поетом свого покоління. Але ми знаємо, що серед нас не було і немає поета більшої громадської мужности, більшої рішучости, більшої безкомпромісности, ніж Василь Симоненко».

Вінчає цей цикл поезія, що силою гніву і пристрасти, може, й не має собі рівної в світовій літературі, — «Гранітні обеліски, мов медузи...»:

Тремтять, убивці, думайте, лакузи,
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? — На цвинтарі ілюзій
Уже немає місця для могил.

І далі пророча Шевченкова патетика:

Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля!

Розтерзані, зацьковані, убиті
Підводяться і йдуть чинити суд.

І їх прокльони, злі й несамовиті,
Впадуть на туші плісняві і ситі,
І загойдають дерева на вітті
Апостолів злочинства і облуд.

Останній рядок міг бути просто Шевченковим.

Я вже багато разів назвав це ім'я у зв'язку з Симоненком. І здається мені, не притягнув його штучно і не зфальшивив. Воно тут на місці. Бо та сама російщина, що й за Шевченка, панує сьогодні на Україні. Тільки на місце царів і їх сатрапів до влади прийшов плебей, який царює з більшою безсоромністю й брехливістю, за всі знуцання вимагаючи ще й безнастанних висловів вдячності. І так само сучасний поет, як тоді Шевченко, з тією ж пристрастю оголошує боротьбу цій російщині. І наскільки змінилися обставини, настільки зайшла зміна в термінології: у Шевченка були «царі», «сатрапи», «ундіра»; у Симоненка — «лакузи», «духові покидьки», «заброди», «холуї». Як знаменито ця термінологія відповідна оплебесню влади.

У деяких випадках схожість між обома поетами особливо різоча: Шевченковому «Кавказові» Симоненко створив відповідник — «Курдському братові» (взявши до нього мотто таки з Шевченка), в якому просто чуються Шевченкові інтонації:

Волають гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз,
В пахкі долини, зранені і зриті,

Вдирається голодний шовінізм.

Ця поезія, що є перегуком через століття з Шевченковим закликком боротися проти російської захланности, не побачила і не побачить світу в радянських виданнях, але читачів вона має більше, ніж збірки патентованих поетів. І кожен, хто читає оці рядки:

О, курде, бережи свої набої,
Але життя убивців не щади!
На байстрюків свавілля і розбою
Кривавим смерчем, бурю впади! —

достеменно розуміє, що не про курдів мова мовиться, а про Україну під російським шовінізмом. Тому цнотливістю шахрая тхне від однієї-однісінької згадки про цей твір, здибаної нами в радянській пресі, автор якої ніби мимохідь кинув оці слова, не вдаючись, мовляв, у подробиці: «Йому (Симоненкові — І. К.) близькі і турботи курдів, що борються за своє визволення...» Та й більше ні слова.*)

Врешті, та сама в обох поетів любов до України. У Симоненка є великий цикл зворушливо щирих поезій на цю тему. У першій збірці: «Я закоханий палко, без міри...», три сонети «Русь», «Грудочка землі», «Київ»; у другій: «Лебеді материнства», «Україні», «Де зараз ви, кати мого народу», «О земле з переораним чо-

*) Леонид Кореневич, «Голосом Тараса» («Молодь України» від 21 лютого 1965).

лом», «Чую, земле, твоє дихання». І ще ряд інших. Правдоподібно не всі у збірки увійшли, бо навіть радянські критики висловлювали обурення з того приводу, що упорядники посмертної збірки чомусь (!) вірші, присвячені Україні, порозкидали по всій збірці, так що й не второпаш, про що в них ідеться: розмовляє поет з батьківщиною чи з коханою жінкою. Десятки поезій, і в усіх, як щире золото, любов до батьківщини:

Коли крізь розпач випнуться надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.

Ці поезії переробляли й калічили, по-злодійськи напихаючи в них свої слова з комуністичної фразеології. Проте хоч одна з них дійшла до нас в авторському оригіналі («Задивляюсь у твої зіниці»), може, найліпша з усіх, і про неї можна сказати, що вона звучить наче сучасний відповідник трагічного Шевченкового — «за неї душу погублю»:

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно!
Я проллюся крапелькою крові
На твоє свяченне знамено.

*

Очевидно, читач розуміє, що Симоненко не повторення Шевченка. Він поет другої полови-

ни двадцятого століття, цілком сучасний. Десь попереду я побіжно кинув кілька загальних тверджень про ознаки, які ціхують модерну поезію взагалі, а українську зокрема: інтелектуалізм, ускладненість метафори, ощадність вислову з нахилом до прозаїзму і т. д. Специфічно для української модерної поезії, з уваги на збіднення мови, яку повсюдно в побуті витискає російщина (власне література є головною базою існування української мови), притаманна пильність до збагачення словника й усунення лексичних банальностей, бажання збагатити сканцелярщезу літературну мову шляхом вишукування слів, похованих у словниках. Зокрема копальнею таких слів служить словник Б. Грінченка.

Симоненко своєю творчістю цілковито вкладається в це загальне прямування, зокрема особливою увагою до свіжого слова. Цілком у своєму стилі він скромний, але завжди свіжий і в метафорах. Їх немає в нього стільки, як у двох трьох особливо талановитих його сучасників. Але ознайомлення з ними засвідчить, що вони ніколи не наслідували чи запозичені від когось. Ось кілька для прикладу: «Флегматично зима тротуаром поскрипує», «весни... пахучі згустки розплескалися об голубий фасад», «отерпли зорі строгі», ось ще ціла строфа: «І знов спадають трафаретні роси із сінокосів буйних кіс, і знову в небі невідомий біс підвісив сонце на прозорих тросах» (між іншим, тут чудова гра з звукових групах: рос-кос-кіс-біс-трос), «Хмари дивились волохато. Місяць в небі пет-

ляв, мов кіт, вихор всівся на сіру хату і закручував стріху в зеніт», «розтинають ніч невагому квадратні очі віконних рам».

Це кілька прикладів для проби, з якої легко переконатися, що за стриманою, майже традиційною формою Симоненко скрізь відмінний від інших. Наша традиційна поезія любить триматися попередниками виробленої системи образності. Чеснота її — повторення. А от «отерпли зорі» — це в Симоненка знаходимо вперше. Традиціоналісти люблять переакцентовану «поетичність», і для них немисленна річ, що відгонить епатажем, — назвати роси «трафаретними». Біс, що підвішує сонце на тросах, — знову Симоненків.

Дуже своєрідний прозаїчний епатаж натрапляємо в сатиричних віршах Симоненка:

Люди часто живуть після смерти:
Вріже дуба, а ходить і їсть...

Можна ще багато чого вишукати на ствердження того, що Симоненкова поезія цілком сучасна. Наприклад, цікава була б спроба розглянути його афористичну мову («... щире, високе небо не підмалюєш квачем», «... як твій промах лиш ворог бачить, — друзів у тебе нема», «... той ніколи не доскочить слави, хто задля неї на землі живе»). У цьому відношенні він не становив винятку серед шестидесятників, що любляють висловлюватися афоризмами.

Але я не маю наміру ні занадто пильно студіювати лексику Симоненка, ні вдаватися в докладну аналізу його поетики. Симоненко за своє

ледве п'ятирічне творче життя як поет щойно спинався на ноги. У його невеликому доріткові, завдяки «нерівності», на яку я звертав увагу вище, багато ще початківства з притаманною йому невиробленістю і часом неоригінальністю. Але й zarazом видно, що з нього виростав оригінальний і свіжий поет, і власне це треба вважати доміантним у його творчості. З метою це довести я тут і там зробив кілька екскурсів у його поезику.

Можу ще додати, що порівняння першої збірки з посмертною (хоч остання укладена вже не ним самим і підстрижена режимовцями під партійну лінію, від чого Симоненко виглядає в ній далеко слабшим, ніж насправді) свідчить про рівний висхідний процес дозрівання. Звичайно ж у поезії буває різно: деколи поет від старту вже виходить з найкращими творами і далі або лишається на цьому рівні, або й спадає вниз; інший, починаючи з невправних спроб, повільно чи відразу, стрибком (як М. Рильський після збірки «На білих островах») виходить на вершини своєї творчості. Одну мірку до всіх не можна прикласти, і я тільки з застереженням частинного її застосування погодився б з тезою Е. Райса, що поетична зрілість приходить тільки з віком, хоч і як багато фактів на підтвердження її він наводить.*) Бо трапляється ще ж і так, що поет від початку до кінця лишається «нерівним».

Випадок Симоненка належить саме до тих, які

*) Див. Емануїл Райс, «Поезія Михайла Драй-Хмари» («Сучасність», ч. 7, 1965).

думку Райса підтверджують. І коли так, то рання смерть його позбавила українську літературу визначного поета. На підставі того, що він лишив, немає потреби ні дошукуватися, за яким числом по черзі належить внести Симоненка в списки сучасних поетів, ні тим більше штучно вивищувати його за те, що нам сподобалися соціально-політичні ідеї його поезії. Треба просто розглядати його в ряду сучасників.

*

Наша нова поезія (від Шевченка починаючи) либонь аж досі відзначається самообмеженням, вбачаючи єдине й найпочесніше собі завдання в «служінні» — народові, боротьбі проти соціального й національного гніту, національно-державному самовизначенню і т. д., що все разом у політичній термінології останніх десятиліть знайшло свій вираз в абстрактно-догматичному — «служити справі». Таке обмеження в безстанному триванні збіднювало поезію, звужувало її, врешті довело до неправильного розуміння самої її суті: як додаткового тлумача суспільно-політичних ідей. Очевидно, я, кажучи це, згущую фарби, бо були ж і винятки. Але це саме ті винятки, які підтверджують правило. І тому слушно Микола Хвильовий називав трагічними постатями нашої історії тих поетів, які мріяли вирватися з зачарованого кола самообмеження.

За останні десятиліття було й ще гірше. Бо якщо наша поезія раніше накладала обмежен-

ня сама на себе добровільно, то в добу комуністичної деспотії її обмежили до служіння принципіві «партійности» засобами терору. На час виступу Симоненкового покоління вона перетворилася з колись народницької на примусово псевдонародницьку і... безнадійно провінційну.

У цих обставинах зрозуміла наша болуче загострена ворожість до поезії службової, або, вживаючи міжнародної термінології, — ангажованої; і радість з того, що з кінця 1950 — початку 1960-их років наслідком деяких політичних змін в СРСР почало знову відроджуватися розуміння справжньої поезії, смак до чистого поетичного мистецтва. Цей найновіший прорив здається нам потужнішим і динамічнішим від усіх попередніх. Передусім тому, що він виносить на поверхню все нові й нові творчі сили. Ми вже привикли до імен Л. Костенко, М. Вінграновського, І. Драча, В. Коротича, Р. Третякова і ще інших. Вони залишили початківство позаду, вступили в період творчої зрілості, і час перестати називати їх за інерцією молодими постами, бо за ними, а не за офіційними державцями Спілки письменників України закріплене право справжніх носіїв поетичного руху в УРСР. Не зважаючи на дикі обмеження і конечність вдаватися до т. зв. віршів-«льокомотивів», вони все ж дають зразки справжньої поезії. За ними впритул появились молодші — Г. Кириченко, Б. Мамайсур, В. Голобородько, а далі появляются ще інші, що іноді перший вірш їх уже не лишає сумніву в народженні ще одного справжнього поета.

Чи в таких обставинах, коли, нарешті, на Україні відродилося й дедалі зміцнюється справжнє розуміння поезії як такої, тобто чистої поезії, чи в цих обставинах можна беззастережно заперечувати громадсько-політичну поезію?

Моя особисто відповідь на це питання беззастережно негативна. Ні. Засяг поезії нічим не обмежений. Поет є резонатором, який реагує на все, що діється навколо нього, і було б виявом порожнього снобізму, якби в обставинах, коли точиться тотальна боротьба за існування української нації, за її елементарні права навіть на рідну мову (як у Симоненка: «Громотить над світом люта битва за твоє життя, твої права»), — вимагати від поета, щоб він відмовлявся від громадської лірики.

Маємо право тішитися тим, що українська поезія дедалі могутнішає й диференціюється. У здиференційованості виявляється її багатство, зокрема і в тому відрядному факті, що питома вага чистої поезії дедалі більшає. Але нотуючи кожен мужній громадський виступ як здобуток у боротьбі за буття української нації, не відмовляймо права й поетові підносити свій голос, коли він це робить з душевного надхнення, не вульгаризуючи свого поетичного ремесла.

Якось Василь Симоненко сказав: «Очевидно, для того, щоб по-справжньому любити поезію, треба передусім не зраджувати правді, красі і думці».*)

Втіливши весь свій поетичний хист у любов

*) «Літературна Україна» від 16 жовтня 1962.

до своєї батьківщини, Симоненко не зрадив ні правді, ні красі і саме цим підніс громадську лірику до рівня чистої, як сльоза, поезії. У його творчості сильний і цілком своєрідний талант поєднався з винятковою громадською мужністю, якою він піднісся над усіма своїми сучасниками.

Можливо, що останнє твердження, з уваги на віддасть від радянської дійсності, треба приймати з деяким застереженням, бо, певно, мужності не бракує й іншим, тільки що трагічна доля Симоненка (його передчасна смерть) освітила в наших очах одну тільки його постать, і завдяки цьому в ній найяскравіше втілилося чисте, людське і без міри потужне прагнення українського народу відстояти свою національну невмирущість проти нечуваного в історії своїм нахабством і підступністю гніту російського шовінізму. Власне це надало творчості Симоненка універсального, а не тільки літературного значення.

*

Наше твердження про право на існування ангажованої лірики в УРСР можна висловити ще категоричніше: чиста поезія має пригожий ґрунт для життя тільки у вільному суспільстві, у тоталістському ж вона неминуче ангажується, розгалужуючись по двох лініях: одні поети не витримують натиску і йдуть по течії вірнопідданства, і доза фальшу в їх творчості прямо пропорційна утискові. Знайдемо таких поетів в українській літературі здавна аж до сучасного Ти-

чини (від тридцятих років) і його наймолодших сучасників. Другі стають проти течії — в обороні людської свободи. Тут — Шевченко. І знову ж ця лінія йде через Тичину (раннього періоду) до Симоненка. Тичина в нашій схемі роздвоєний. Говорити про це доводиться для унагледнення лінії розвитку літератури, а не для того, щоб поета ганити. Бо що з ним сталося — те людське. Але стільки ж людське й протилежне — Шевченкове: «Караюсь, мучуся, але не каюсь».

Ступивши в його слід, Симоненко усім нам нагадав, що Шевченко живе не в монументах на київських і московських площах і не в фальшивих дослідженнях сучасних шевченкознавців, а — в людських душах. Так і пройшов він свій короткий шлях, з того сліду не звертаючи, з інтуїтивним передчуттям близької смерті (що засвідчене в ряді його творів), але й — «... з шаленою радістю на виду!» Наче сам про себе написавши в поезії «Перехожий»:

Як він ішов!
Струменіла дорога,
Далеч у жадібні очі текла.
Не просто ступали —
Співали ноги,
І тиша музику берегла.

Іван Кошелівець

Із збірки
ТИША І ГРИМ

TULA-online.org

ЖОРНА

Натуга на руках,
від втоми чорних,
здувала жили,
ніби мотузки.
Каміння клацало зубами
в жорнах,
жувало жовті зерна на друзки.
І сіялось не борошно,
а мука...
При тьмяному мигтінні каганця
жіночі ніжні
материнські руки
тягли за ручку
камінь без кінця.
Журливо мліли очі сумовиті,
і борошно,
мов біла кров, лилось...
Це все було
в двадцятому столітті,
що грозами над нами пронеслось.
Ми часто чуєм
радісну зловтіху
у голосі ворожому,
чужім,
що заглядали кривда
й люте лихо
у наш —
для щастя виведений — дім.

Хай сатаніють
виродки од крику —
нас не знобить
од їхньої хули:
нам жорна ті
із кам'яного віку
на танках варвари
з Європи привезли.
І то для них
таки й була наука,
коли —
у всього світу на виду —
немов у жорнах,
дужі наші руки
перемололи варварську орду.
Народе мій!
Титане непоборний,
що небо підпирає голубе!
Твій гордий подвиг
не принизять жорна —
вони лиш возвеличують тебе.
Дарма біситься
злість ворожа чорна —
нічим не очорнить
твоеї боротьби!..
Цілую руки,
що крутили жорна
у переддень космічної доби.

БАБА ОНИСЯ

У баби Онисі було три сини.
У баби Онисі синів нема.
На кожній її волосині
морозом тріщить зима.
Я горя на світі застав багато.
Страшнішого ж горя нема,
ніж те, коли старість мати
в домівці стрічає сама.
Немає такої біди і муки,
ніж сумно з-під сивих брів
дивитись щодня, як внуки
ростуть без своїх батьків.
За те, що ми в космос знялися,
що нині здорові й живі,
я пам'ятник бабі Онисі
воздвиг би на площі в Москві.
Щоб знали майбутні предтечі
в щасливій і гордій добі:
їх горе на утлі плечі
Онися взяла собі.
Щоб подвиг її над землею
у бронзі дзвенів віки,
щоб всі, ідучи повз неї,
знімали в пошані шапки.

П І Ч

Лиже полум'я жовте черево,
Важкувато сопе димар,
Галасує від болю дерево,
Піднімаючись димом до хмар.

Бубоняць рогачі і кочерги —
Щось пригадують з давнини,
І чекають слухняно черги
Засмаглілі горшки й чавуни.

З тітки полум'я сон злизало,
Тітка гладить рукою глек,
Теплий ватяник зав'язала
На застуджений свій поперек.

Біга тітка із хати в сіни,
З-під повітки заносить дров —
З них струмує жовтаво-синя
Віковічна печаль дібров.

Звично грюкають мляві двері,
Піч гуде і димить у світ —
Скільки в пашу цій ненажері
Тітка вкинула кращих літ!

Сновигають по зморшках думи,
На щоках танцює вогонь,
Сажа в'їлася чорним глумом
У пелюстки її долонь.

Біля печі вона, мов бранець,
Слугувала під шурх спідниць,
Віддавала дівочий рум'янець
Чистоті смачних паляниць...

Менше ми гіркоти нестимем,
Стане ближчою наша мета,
Як не будуть у небо димом
Підніматись жіночі літа.

ДІД УМЕР

От і все.

Поховали старезного діда,
закопали навіки у землю святу.

Він тепер вже не встане
і ранком не піде
із косою під гору круту.

І не стане мантачкою тишу будити,
задивлятися в небо, як гаснуть зірки.
Лиш рососою по нім буде плакати жито
і пливтимуть над ним непомітно віки.

От і все.

Поховали хорошу людину,
повернули навіки у лоно землі.

Та невже ж
помістились в тісну домовину
всі турботи його,
всі надії,
жалі?

Та невже ж то
йому все віднині байдуже —
чи світитиме сонце,
чи ніч напливе?

Біль у душу мою закрадається вужем,
відчай груди мені розпанахує, рве.

Я готовий
повірити в царство небесне,
бо не хочу,
щоб в землю ішли без сліда

безіменні,
святі,
незрівнянно чудесні,
горді діти землі,
вірні діти труда.
Хай шалені гудуть
над плянетою весни,
хай трава пнеться вгору
крізь листя старе...
Я не вірю,
що дід із могили воскресне,
але вірю,
що ні —
він увесь не умре.
Його думи нехитрі
додумають внуки,
і з очей ще віки пломенітимуть в них
його пристрасть і гнів,
його радощі й муки,
що, вмираючи,
він передав для живих.

ШУМ ПОЛІВ

(Над «Кобзарем»)

Поля мої! Суворі тасмниці
Я відчуваю в плескоті хлібів —
Здасться, сотні змучених рабів
Звели до сонця стомлені правиці.

Зелений подих теплої пшениці
Доносить розшум Кобзаревих слів.
Любов і ласка, ненависть і гнів
Спалахують в рядках, як блискавиці.

Скорбота матері, і сльози немовляти,
І задуми безпомічно-крилаті
Шукають — не знаходять берегів.

Тут правда з кривди злускала облуду,
Щоб розказали нам з віків минулих люди
Історію насильств і батогів.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Десь вітер грає на віольончелі,
Морозні пальці приклада до скла,
І ти одна в зажуреній оселі
Замріяно схилилась до стола.

Мов раб німий на Араратській скелі
Карбує написи про подвиги царя,
Ти на папері почуттів моря
Переливаш в строфи невеселі.

Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі
Вриваєш в вічність огненні, пророчі
Слова з прийдешніх соняшних віків,

Щоб ті слова хитали чорні трони,
Щоб їх несли з собою легіони
Нових, непереможних Спартаків.

КОСАР

А. С. Малишкови

В поле вийшов косар на світанні,
Ждуть його обважнілі жита,
Дзвонять радістю далі туманні,
Мов перейдені весни й літа.

Приступає косар до роботи,
Скісся блискає і співа.
Чисті краплі солоного поту —
Ваговиті, мов чесні слова.

Встало сонце і впало в очі,
Хмари втому зняли з плечей —
Служать людям ці руки робочі,
Сонце людям гріє з очей.

Стали копи рядами на чати,
Залицяється колос до губ —
Так свій полудень зустрічати
Вміє щирий косар-працелюб.

Хай тим стане оце за диво,
Хто під регіт і плач жоржин
Йде косить поетичну ниву,
Позичаючи мозку в машин.

Буде, мабуть, повік «кустарно»
Оброблятися нива оця —
Там пускати машину марно,
Де працюють людські серця!

Устає косар до роботи,
Скісся блискає і співа.
Ніби краплі солоного поту,
Світять чесні його слова.

Ми думаем про вас. В погожі літні ночі,
В морозні ранки і вечірній час,
І в свята гомінкі, і в дні робочі
Ми думаємо, правнуки, про вас.

Ми думаем про вас — і тому наші руки
Не в'януть біля плуга і станка,
Тому в серцях у нас не витончена мука,
А радість голосиста і дзвінка.

Ні, то не сум промінить риса кожна,
То творчість б'є з надхненних наших віч,
А творчість завжди мрійна і тривожна,
Немов травнева неспокійна ніч.

Ні, сонний спокій зовсім нам не сниться,
Ні, нас не вабить ніжна тишина —
Прийдешне осяває наші лиця,
Неспокій творчий з вічністю една.

І тому ми спокійно і суворо
Стрічасмо у праці і борні
Наклепи злобні і тупі докори,
Потоки божевільної брехні.

Ми думаем про вас. В погожі літні ночі,
В морозні ранки і вечірній час,
На свята гомінкі і в дні робочі,
Нащадки дорогі, ми захищаєм вас.

* * *

Юність в інших завше загадкова.
А своя — проста була чи ні?
Це ж вона уперто й гарячково
Відкривала істини смішні.

Це ж вона, нестримана й криклива,
Повна вихвалянь і недовір,
В поединки рвалася сміливо,
Глуздові часом наперскір.

То чого ж стогнати кучеряво:
— Що за діти — хай боронить Бог! —
Юність має на тривоги право,
Що ж то і за юність без тривоги!

Хай ми посинієм од натуги,
Поступ не зупиним все одно:
Нові покоління — не папуги,
Щоб товкти заучене давно!

Юність вчать — наука їй не шкодить,
Але рветься зойк у мене з уст:
Ҷай до неї й близько не підходить
Із своєю міркою Прокруст!

ГРУДОЧКА ЗЕМЛІ

Ще в дитинстві я ходив у трави,
В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинках ранньої роси.

Бігла стежка в далеч і губилась,
А мені у безтурботні дні
Назавжди, навіки полюбилась
Ніжні і замріяні пісні.

В них дзвеніло щастя непочате,
Радість невимовна і жива,
Коли їх виводили дівчата,
Як ішли у поле на жнива.

Ті пісні мене найперше вчили
Поважати труд людський і піт,
Шанувать вітчизну мою милу,
Бо вона одна на цілий світ.

Бо вона одна за всіх нас дбає,
Нам дає і мрії, і слова,
Силою своєю напуває,
Ласкою своєю зігрива.

З нею я ділити завжди буду
Радощі, турботи і жалі,
Бо у мене стукотить у грудях
Грудочка любимої землі.

ГНІВНІ СОНЕТИ

1. ПОГОДА

Тремтїть небїжчика не змушиш від морозу,
Та й від жару він пітувать не стане,
Як не народить думку, хоч погану,
Муштрований, убогий розум.

Він буде завжди вірити прогнозам,
На все життя складать наївні пляни,
Вмивати морду заспану з-під крана —
Він побоїться поклонитись грозам.

Він, може, нишком буде навіть злитись,
Та побоїться, грішник, помолитись
І буде тихо та спокійно жить.

І тільки той, хто чхає на погоду,
Той, хто не служить череву в догоду,
Зуміє правді й розуму служити.

2. БЕЗ НАЗВИ

Комусь життя — забави та відради,
А світ закритий ширмою вікна,
Турбота в нього цілий вік одна —
Дістать дружині пудри та помади.

І він до всього шкірить зуби радо,
У все повірив і прийма сповна,
А думати тоді він тільки зна,
Коли відгадає кросворди та шаради.

Безпечний дурнику. Живи собі на втіху,
Не знай ні горя, ні страшного лиха
Думки носить у черепі тугому.

Мугич пісні гугняво під сопілку,
Їж досхочу, на свято пий горілку,
Але хоч жить не заважай нікому.

ПИЛЬНОМУ

Чого вдивляєшся так пильно й підозріло
У тих, хто сумніви свої явля на людях сміло?
Якщо ти дійсно служиш правді, а не злу —
Чому ж у щирості вбачаєш крамолу?
При людові не стане ворог горло дерти,
Бо тільки добрий друг бува завжди одвертим.
Ти краще придивляйся, як належно,
До тих, хто мислить і говорить обережно.

ЛИСТ ЧИТАЧІВ ПОЕТУ

Твої вірші — думок великий злиток:
У них епоха і життя нове
Від екскаваторів до шоколядних плиток
Яскравими картинами пливе.

І трактори, що заповзли в аули,
І літаки над хмарами шугають —
То не біда, що те сто раз ми чули,
То не біда, що те і діти знають.

І хоч про все те знаємо з газети,
Любов до тебе все таки лелієм,
Бо нам приємно знать, поете,
Що ми й самі писати так умієм.

Л И С Т

Знов листа мені прислала мати,
Невеличкий лист — на кілька слів.
Пише рідна, що навколо хати
Наш садок вишневий забілів.

Наче вчора бігав я до школи
І садив ті вишеньки малі,
А тепер гудуть над ними бджоли
І поважні пустуни-джмелі.

Слів таких і треба небагато,
Та вони, як весняні пісні,
Принесли в гуртожиток в кімнату
Теплі-теплі спогади мені.

ТИША І ГРИМ

Скажи, что делать мне с тобой:
Недостижимой и единственной,
Как вечер дымно-голубой?

А. Блок

I

Довго спали вітри у ярах на припоні,
Довго тиша гнітюча полями повзла,
І стояли дерева німі на усонні,
Знемагала в пилюці вечірня імла.

І на трави не бризнули роси, мов перли,
Як рум'янець густий ранне небо залив.
І здавалось — життя задрімало, завмерло,
Заблукало в безмежжі неміряних нив.

І здавалось — нема ні початку, ні краю
Цій нудоті німій і нудній німоті...
Найстрашніше, мабуть, тільки тиша карас,
Коли поруч з тобою повзе по житті.

II

Та звелася з-за лиману
Хмара темно-сиза,
Полоснули ятагани —
Блискавки — донизу.

І вітри на перепутті
Загриміли цепом,
Розірвали свої пута
І помчали степом.

І озвалися долини
Гомоном знайомим,
І упала на коліна
Тиша перед громом.

І земля впилаь водою,
Мов живою кров'ю.
І обнявся сміх з журбою,
Ненависть — любов'ю...

Гей, почуйте, добрі люди,
Заздрить мені треба:
Грім ударив мені в груди,
Грім з ясного неба.

І убив у серці тишу,
Розпанахав спокій —
Я стою і вітром дишу
На землі широкій!

III

Люди різні між нас бувають —
Симпатичні, гарні, чудні.
Дні за днями, бува, куняють,
А живуть лиш у мріях та сні.

Може, це і не дуже грішно —
Не для всіх же доступна даль,
Тільки чомусь в очах їх смішно
Заплелися журба і жаль.

І життя мов би їх не било,
І дріма в них чимало сил,
Але їм тільки сняться крила,
Наяву ж — вони зовсім без крил.

Я судить їх не маю права,
Я для них не бажаю зла —
Я і сам жив отак «цікаво»,
Доки в мене ти не ввійшла.

Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм.

IV

Пригадаю усе до слова,
До зідхання згадаю все,
І мене — в недосяжне — знову
Хвиля спогадів понесе.

То наївні, а то суворі
Сколихнуть вони спокій мій,
А за ними в холодне море
Рушить човен моїх надій.

Ой, ті плавання невеселі
(Як від правди себе втаю?) —
Розіб'ється човен об скелі,
Об гранітну байдужість твою.

V

Не жартуй наді мною, будь ласка,
І, говорячи, не мовчи.
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи.

І без слів я усе розумію,
Що сказати маеш мені,
Та в мовчанні живе й надія
Не почути жорстоке «ні»!

VI

Ображайся на мене, як хочеш,
Зневажай, ненавидь мене —
Все одно я люблю твої очі
І волосся твоє сумне.

Хай досада чи гнів жевріє,
Хай до сліз я тебе озлю —
Ти для мене не тільки мрія,
Я живу тебе люблю.

Для кохання в нас часу мало,
Для мовчання — у нас віки.
Все віддав би, що жить осталося,
За гарячий дотик руки.

Влийся сонцем у щирю мову,
У думок моїх течію —
Я люблю твої губи, і брови,
І поставу, і вроду твою.

Ображайся на мене, як хочеш,
І презирством убий мене —
Все одно я люблю твої очі
І волосся твоє сумне.

VII

Чому смуток з тобою поруч
Часто ходить у світлі дні?
Певне, є в тебе біль і горе,
Не відомі зовсім мені.

Хоч на щастя життя багате,
Але кожному людину ждуть
І печалі, і сум, і втрати,
І не можна їх обминуть.

Але к бісу цю мудрість убогу!
І догадки під три чорти!
Я бажаю, щоб всю дорогу,
Все життя усміхалась ти.

Щоб ніколи сльоза на вії
Не світилася, мов роса.
Хай же щастям завжди ясніє
Некриклива твоя краса.

Я не йму тобі зовсім віри,
Як сумною побачу тебе —
Небо в сутінь буває сірим,
А насправді ж воно — голубе.

VIII

Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре!
Здрастуй, свіжосте нив!
Я воскрес, щоб із вами жити
Під шаленством весняних злив.

Хай заляжеться тиша навколо,
Й знову стану, як ви, німим,
Але в серці моїм ніколи
Не замовкне весняний грім.

ІХ

Пройдуть зливи, замовкнуть грози,
Задрімають вітри на ланах.
І весняного грому погрози
Пронесе стороною луна,

А проміння довге, як мітли,
Обмете сизо-хмарну даль.
І пройдеш ти, лишивши світлу,
Невгамовну мені печаль.

Та в прекраснім житті важкому
Будуть завжди сіять мені
В душу, повну вітрів і грому,
Сіруватих очей вогні.

Ой майнули білі коні,
 тільки в'ються гриви,
Тільки курява лягає
 на зелені ниви.
Пронеслись, прогупотіли,
 врізалися в небо,
Впала з воза моя мрія —
 пішки йде до тебе.
Знаю: дійде, не охляне,
 в полі не зачахне —
Світ твоїми, моя люба,
 кучерями пахне!
Крізь пилюку, по багнуці,
 в холод і завію
Прийде чистою до тебе
 біла моя мрія.

Із збірки
ЗЕМНЕ ТЯЖІННЯ

TULA-online.org

* *
*

Світ який — мереживо казкове!
Світ який — ні краю, ні кінця!
Зорі й трави, мрево світанкове,
Магія коханого лица.

Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!

Дай мені у думку динаміту,
Дай мені любови, дай добра,
Гуркочи у долю мою, світе,
Хвилями прадавнього Дніпра.

Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам —
Все одно ті скарби по краплині
Я тобі закохано віддам.

ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибку казка сивими очима
Материнська добра ласка в неї за плечима.

Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пуцу тебе колиску синову гойдати.

Припливайте до колиски, лебеді, як мрії,
Опустіться, тихі зорі, синові під вії.

Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні,

Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.

У хмільні смеркання мавки чорноброві
Ждатимуть твоєї ніжності й любови.

Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чорночубих диво-наречені.

Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,

Стануть над тобою, листям затріпочуть.
Тугою прощання душу залоскочуть.

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

* *
*

Скільки б не судилося страждати,
Все одно благословлю завжди
День, коли мене родила мати
Для життя, для щастя, для біди.

День, коли мої маленькі губи
Вперше груди мамині знайшли,
День, що мене вперше приголубив
Ласкою проміння із імли.

Як мені даровано багато,
Скільки в мене щастя, чорт візьми! —
На землі сміятись і страждати,
Жити і любити поміж людьми!

* * *

*

Ти знаєш, що ти — людина.
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспий!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

* *
*

Я чую у ночі осінні,
Я марю крізь синій сніг:
Вростає туге коріння
У землю глевку із ніг.

Стають мої руки віттям,
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ніжним суцвіттям
Збентежене серце моє.

Вростаю у небо високе,
Де зорі — жовті джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє з землі.

Зі мною говорять могили
Устами колишніх людей,
І їх нерозтрачені сили
Пливуть до моїх грудей.

О земле жорстока і мила,
Ковтнула ти їхні дні —
Усе, що вони любили,
Віддай долюбить мені!

Усе, що вони не домріяли
У чорному гвалті боїв,
Хай клекотом і завіями
Ввірветься в думки мої!

Вслухайтеся, земле і небо,
У рокіт страждань моїх —
Живу не лише для себе,
Я мушу жити й за них.

УКРАЇНІ

Коли крізь розпач випнуться надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.

Коли грозує далеч неокрая
У передгрозі дикім і німім,
Я твоїм ім'ям благословляю,
Проклинаю іменем твоїм.

Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу!

МОНАРХИ

Диктатори, королі, імператори,
Мліючи в димі хвальби,
Роззявляли пащі, мов кратери,
І гукали:

— Ми — символ доби.

— Хто не з нами, той проти бога.

— Хто не з нами, той проти всіх. —

І сипались лаври убогі

До куцих кривавих ніг.

Нікчемна, продажна челядь,

Банда кривляк для втіх,

Щоб мати що повечерять,

Годувала холуйством їх.

Ідоли обслинені, обціловані

Ішли величаві в своїй ході.

А поруч вставали некороновані

Корифеї і справжні вожді.

Вставали Коперники і Джорджоне,

Шевченко підводив могутнє чоло,

І біля вічного їхнього трону

Лакузи жодного не було.

Бо щире, високе небо

Не підмалюєш квачем,

Бо величі справжній не треба

Спиратись на плечі нікчем.

* *
*

Де зараз ви, кати мого народу?
Де велич ваша, сила ваша де?
На ясні зорі і на тихі води
Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множитья, і діє
Без ваших нагаїв і палаша.
Під сонцем вічності древніє й молодіє
Його жорстока й лагідна душа.

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приبلуди
І орди завойовників-заброд!

Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його волячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!

ПОКАРА

Не всі на світі радощі священні —
Є радощі, народжені з проклять,
Коли, метнувши громи навіжені,
Став Єву Бог із раю проганять.

Він їй сказав: «Ослушниче зухвала!
Мені твого не треба каяття —
Прирік тобі, щоб в муках сповивала,
Живила кров'ю завтрашнє життя».

Адам ходив насуплений, мов хмара,
У розпачі кривила Єва рот,
Бо ще не знала ця наївна пара,
Що та жорстока помста і покара
Дорожча всіх утрачених щедрот!

* * *

*

Гей, нові Колумби, Магеллани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизус прибій.

Хто сказав, що все уже відкрито?
Нащо ж ми народжені тоді?
Як нам помістити у корито
Наші сподівання молоді?

Кораблі! Шикуйтеся до походу!
Мрійництво! Жаго моя! Живи!
В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!

Геть із мулу якорі іржаві —
Нидіє на якорі душа!..
Б'ються груди об вітри тужаві,
Каравеля в мандри вируша.

Жоден вітер Сонця не остудить,
Півень землю всю не розгребе!
Україно! Доки жити буду,
Доти відкриватиму тебе.

Мріяти й шукати, доки жити,
Шкварити байдужість на вогні!..
А якщо відкрию вже відкрите, —
Друзі! Ви підкажете мені...

ПЕРЕХОЖИЙ

Як він ішов!
Струменіла дорога,
Далеч у жадібні очі текла.
Не просто ступали —
Співали ноги,
І тиша музику берегла.
Як він ішов!
Зачарований світом,
Надхненно і мудро творив ходу —
Так нові планети грядуть на орбіти
З шаленою радістю на виду!
З шаленим щастям і сміхом гарячим,
З гімном вулканним без музики й слів!
Як він ішов!
І ніхто не побачив,
І ніхто від краси не зомлів.
В землю полускану втюпився кожен,
Очі в пилюці бездумно волік...
Раптом —
Шепіт поміж перехожих:
— Що там?
— Спіткнувсь чоловік... —
Одні співчували йому убого,
Інші не втримались докорять:

— Треба дивитись ото під ноги,
Так можна голову потерять... —
Трохи в футболі пограли словами,
Обсмакували чужу біду.
А він знову йшов.
І дивився прямо.
І знову
Надхненно творив ходу!

ГОЛОВЕШКА

Кажуть, люди жили табунами,
Спали покотом в млі печер,
Цілувались при зорях ночами
На крутих узбережжях озер.

Говорили, що знали і вміли,
Не таїли своїх думок,
А на брилах поети невміло
За рядом карбували рядок.

І тоді лиш з'явилося горе
В небагату і щирю сім'ю,
Як полізли люди у нори,
І до того ж — кожен в свою.

Найпаскудніший, підлий гаде!
Ти посіяв між нас брехню,
Як украв, вихаючи задом,
Головешку «свою» з вогню.

Ти за кривду, усю в одвіті,
Бо від тебе до наших пір
Стільки правд розвелось на світі,
Скільки лисячо-людських нір.

Ти живеш і до цього часу
У смердючій своїй норі,
Обпиваєшся пивом і квасом,
Виповзасш на світ на зорі.

Будеш, мабуть, ще довго жити,
Але здохнеш нарешті ти,
Тільки треба з усього світу
Головешки докупити знести.

* *
*

Як не крути,
на одне виходить,
слід би катюгам давно зазубрить:
можна прострелити мозок,
що думку народить,
думки ж не вбить!

ОСІННІЙ ДИСОНАНС

Небо скуйовджене і розколисане
Дрантя спустило на темні бори.
Сонного місяця сива лисина
Полум'ям сизим горить.

З ротатим, ридаючим риком
Вітри орди хмар несуть,
І ходить за їхнім криком
Бажання лягти й заснуть...

ЗАВІРЮХА

Ой, зима!
Біжить, регоче біло,
Бубонами брязкає в степу...
Вам усе на світі зрозуміло?
Просвітіть, премудрі,
Недозрілу
Душу мою,
Зрячу і сліпу!
Душу примітивну,
Як метелиця,
Білу й зрозумілу,
Наче сніг!
Їй в очах
Чомусь туманом стелються
Істини одвічні і нудні.
Ну й зима!
Сміється, свище, сіє,
Гонить дум урочистий кортеж:
Як усе на світі зрозумієш,
То тоді зупинишся
І ввреш!

З ВІКНА

Синиця в шибку вдарила крильми.
Годинник став. Сіріють німо стіни.
Над сизим смутком ранньої зими
Принишкли хмари, мов копиці сіна.

Пливе печаль. Біліють смолоскипи
Грайливо пофарбованих ялин —
Вони стоять, немов у червні липи,
Забрівши в сивий і густий полин.

Полин снігів повзе до видноколу,
Лоскоче обрій запахом гірким.
Лапаті, білі і колючі бджоли.
Неквапно кружеляють понад ним...

* *
*

Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані вуста.
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.

Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.

Ч У Ю

Чую, земле, твоє дихання,
Розумію твій тихий сум,
Як на тебе холодні світання
Ронять пригорщами росу.

Знаю — зливи, та буйні грози,
І роса в шумовинні віт —
То сирітські, вдовині сльози,
То замучених предків піт.

Назбирала ти їх без ліку
На роздоллі полів, дібров,
Щоб живили тебе довіку,
Людські сльози і людська любов.

Там, у степу, схрестилися дороги,
Немов у герці дикому мечі,
І час неспинний, стиснувши остроги,
Над ними чвалить вранці і вночі.

Мовчать над ними голубі хорали,
У травах стежка свище, мов батіг.
О, скільки доль навіки розрубали
Мечі прадавніх схрещених доріг!

Ми ще йдемо. Ти щось мені говориш.
Твоя краса цвіте в моїх очах.
Але скажи: чи ти зі мною поруч
Пройдеш безтрепетно по схрещених мечях?

* *
*

Земле рідна! Мозок мій світліє,
І душа ніжнішою стає,
Як твої сподіванки і мрії
У життя вриваються моє.

Я живу тобою і для тебе,
Вийшов з тебе, в тебе перейду,
Під твоїм високочолим небом
Гартував я душу молоду.

Хто тебе любов'ю обікраде,
Хто твої турботи обмине,
Хай того земне тяжіння зрадить
І з прокляттям безвість проковтне!

* *
*

Люди — прекрасні.
Земля — мов казка.
Кращого сонця ніде нема.
Загруз я по серце
У землю в'язко.
Вона мене цупко трима.
І хочеться
Бути дужим,
І хочеться так любити,
Щоб навіть каміння байдуже
Захотіло ожити
І жити!
Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
— Їх на землі не було ...

ЛЕВ У КЛІТЦІ

Залізні пруття обламали зуби,
Тепер ти — курка після зливи,
Лежиш у клітці стомлений, лінивий,
Облизуючи спрагли губи.

Тебе цікаві розглядають косо —
Невже це ти, великий і всесильний,
Розбійнику жорстокий і свавільний,
Невже тебе приборкати вдалося?

Що ж, їм пора б уже збагнуть,
Що ти носив лиш ненависть і лють
В своєму серці кам'янім і дикім,

Свободи не любив, як Ватикан Корану,
А тому можеш бути рабом або тираном,
Рабом — нікчемним, деспотом — великим.

ДО ПАПУГ

Ви, що слова у юрбу метаєте,
Ніби старі п'ятаки,
Чому ви лише повторяєте?
Де ваші власні думки?
Чи ви їх нікчемність ховаєте,
Чи ви взагалі їх не маєте,
Чи повсихали у вас язики?

Якщо повсихали, можна пробачити,
Можна простити, алеж...
У вас язики — можна коси мантачити
Або замітати манеж!
Чому ж ви чужими сльозами плачете,
На мислях позичених чому скачете? —
Хотілось би знати все ж!

* *
*

Торжествують:
Він не помилявся,
Не змочив —
Ні разу! —
Підошов,
Проти вітру —
Жоден раз! —
Не пхався...
Алеж він нікуди і не йшов!

ПЕРЕСТОРОГА СЛАВОЛЮБЦЕВІ

Одійде в морок підле і лукаве,
Холуйство у минувшину спливе,
І той ніколи не доскочить слави
Хто задля неї на землі живе.

* * *

✽

Люди часто живуть після смерти:
Вріже дуба, а ходить і їсть,
Перепродує мислі підтерті
У завулках тісних передмість.

Гилить зуби, дає поради,
Носить лантухи настанов,
Підмічає серйозні вади
У діяльності установа.

Не втомляється спати і жерти,
На милицях за часом біжить.
Йй-право, не страшно вмерти,
А страшно мертвому жити.

* *
*

Благословенна щедрість! Все від неї,
Від щедрости думок, сердець і рук.
Краса сповита матір'ю-землею
Від щедрости страждань її і мук.

І ми народжені од щедрости любови,
Нас годувала щедрість матерів.
Ми теж її вихлюпувать готові
Із душ своїх, мов рибу з ятерів.

І все ж прожити, певне, так годиться,
Щоб старість не промовила, бува:
— Ти був, козаче, щедрим на дурниці
І на красиві та пусті слова!..

ДО СУЕСЛОВІВ

Навіщо метушитися? Для чого
Обстоювати власну правоту,
Хвалить свої діяння і дороги,
Виправдувать мотиви і мету?

Здасться, наче просите пощади
В історії, що горда і німа, —
Вона ж однак без вашої поради
Вам вирок винесе сама.

Вона словесні розметає шати,
Каміння лжі проніже, мов бурав,
Ви перед нею будете стояти
Не в тогах слів —
У трусиках зі справ.

* *
*

Впало сонце в вечірню куряву.
Тиша виповзла за село.
Нашорошилось небо буряно
І погрозами загуло.

Ніч підходила з гуркотінням,
Ніч несла божевілля й жах,
Плазувала потворними тінями
У нервово пружних куцах.

Ніч кричала мені, розтерзана,
Оперезана громом навхрест.
І у зойках її березових
Закипівся гучний протест.

Хмари дибились волохато,
Місяць в небі петляв, мов кіт,
Вихор всівся на сіру хату
І закручував стріху в zenit.

... Та встає перлямутровий ранок
Крізь холодний і злобний рев,
І проміння зализує рани
З закатованих ніччю дерев.

Безпорадні агонії злости,
Злість гармонії не порве!
Сонце ходить до нас не в гості —
Сонце з нами живе!

Вирина воно ранками з куряви,
На потрав'я витрушує пил,
І пливе, й ховрахів обурює,
Повне ніжности й повне сил.

ПОЕТ І ПРИРОДА

Пройшла гроза — і знову літня проза:
Парує степ, і оживає ліс,
І горобці, неначе з-за куліс,
Упали табуном на просо.

І знов спадають трафаретні роси
Із сінокосів буйних кіс,
І знову в небі невідомий біс
Підвісив сонце на прозорих тросах.

І, захолонувши у дивній грації,
Зідхають свіжістю дівочою акації,
Вітрами обціловані до ніг...

А я дивився, серце розривалося:
Ну, що в тім нового, сучасного ховалося? —
Так зрозуміти і не міг.

* *
*

Через душі, мов через вокзали,
Гуркотять состави почуттів...
Може, сподіватися зухвало,
Вірити і ждати — поготів.

Та не вірять я не маю змоги,
Обіймає сумніви огонь,
І червоним ліхтарем тривоги
Зупиняю потяга твого.

І стою на березі чекання:
Що ти мені з гуркоту кричиш?
Станеш ти біля мого благання
Чи до інших станцій просвистиш?

* *
*

Чорні від страждання мої ночі,
Білі від скорботи мої дні
Впали у твої свавільні очі,
Жадібні, глибокі і чудні.
Я тебе не хочу обминути,
Я тебе не смію обійти.
Дай мені губами зачерпнути
Ніжної твоєї доброти.
Диких орд незлічені навали
Розстрожили пращури мої,
Щоб несла ти гордо і зухвало
Груди недоторкані свої.
Щоб горіли маками долоні,
Щоб гуло мое серцебиття,
Щоб в твоєму соромливім лоні
Визрівало завтрашне життя.
І мое прокляття очманіле
Упаде на тім'я дурням тим,
Хто твоє солодке грішне тіло
Оскверняє помислом гидким.
Стегна твої, брови і рамена,
Шия і вогонь тендітних рук —
Все в тобі прекрасне і священне,
Мамо моїх радощів і мук!

ЧАДРА

Я тебе не сприймаю за істину,
Бо таких, мабуть, зовсім нема.
Ніч, вітрами дурними освистана,
Свою чорну чадру підніма.

І дивлюсь я здивовано в очі,
Що заблискали з-під чадри.
У волоссі — у сірому клоччі
Причаїлися дикі вітри.

Не дарма понад нею пронісся
Ураганний тайфун стихій.
Виповзає на перенісся
Зморшка відчаю і надій.

І куди я до істини втраплю
Через ями й вибоїни слів?
Коли б випив її хоч краплю,
То, напевне б, від жаху зомлів.

Я тебе не сприймаю за істину —
Небо навіть і те рябе.
Одчайдушну, печальну, розхристану,
Голубу і безжально освистану —
І таку я люблю тебе!

Із поезій,
спотворених
радянською цензурою

TULA-online.org

* *
*

Гранітні обеліски, як медузи,
Повзли, повзли і вибилися з сил.
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил.

Мільярди вір — зариті у чорнозем,
Мільярди щастя — розвіяні у прах...
Душа горить, палає лютий розум,
І ненависть регоче на вітрах.

Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили,
То небо, від прокльонів посіріле,
Напевне б репнуло від сорому й хули.

Тремтять, убивці, думайте, лакузи,
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? — На цвинтарі ілюзій
Уже немає місця для могил.

Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля.

Розтерзані, зацьковані, убиті
Підводяться і йдуть чинити суд.
І їх прокльони, злі й несамовиті,
Впадуть на душі плісняві і ситі,
І загойдають дерева на вітті
Апостолів злочинства і облуд.

ДУМА ПРО ЩАСТЯ

Увійшла вайлувато в сіни,
з хати віє нудьга
й самота.
У руках засміявся віник —
спритно валянки обміта.
Тупотить
об долівку ногами
і мороз вибива
з рукавиць.
З нею
в хату ввірвався гамір,
ошалілий сміх сніговиць.
Мов воскресли
принишклі діти —
Тупіт, лемент,
вищання й писк.
Місяць хоче,
мабуть, погрітись —
суне в шибку
свій блідий диск.
Заглядає, цікавий,
у миску:
що ви з'їли таке смішне,
що од вашого
реготу й писку

тягне в хату
із неба мене?
Щастя хлюпає
срібною хвилею,
ніби тут вікувало воно —
не життя тобі,
а ідилія,
як в поганих книжках
чи в кіно.
Де фотографи?
Де поети?
Нуте, хлопці, сюди скоріш!
Можна знімок утнуть
до газети
і жахливо веселий вірш.
Це ж така показна ситуація:
гарна мати і трое дітей,
це ж чудова яка ілюстрація
для підтвердження наших ідей.
Застрибають веселі цифри
у ґрунтовно важких статтях,
та не встане
з словесних вихрів
многотрудне її життя.
Ви мовчанкою соромливою
постараетесь обминуть,
що в доярки цієї
щасливої
руки й ноги
вночі гудуть.
І чи прийде
під ваші кашкети
блискавицею думка дзвінка:

в космос крешуть ото
не ракети,
але пружні цівки молока.
А для неї
це зовсім не диво,
бо збагнула давно таке:
справді,
зараз вона щаслива,
тільки ж щастя яке важке! . .
І тому ця Марія
чи Настя
будить дзвоном дійниці село,
щоб поменше
такого щастя
на радянській землі було.

ОДИНОКА МАТІР

Він мовчки впав.
Отерпли зорі строгі,
Страждання опустилось на лице,
І краєв темінь
Передсмертний стогін,
Безпомічний і гострий,
Мов лянцет.
Його вже не було.
А ненависть стожала
Мечами помсти рвалася у світ,
Бо поруч з ним
Прострелені лежали
Твоя любов,
Твої сімнадцять літ.
Життя тріумфувало у двобої,
Життя крізь смерть
Утвердило себе...
І стала ти
В сімнадцять літ вдовою,
Хоч наречений твій
Ще й не зустрів тебе.
Росли роки.
Росло твоє чекання.
Печаль смоктала радощі твої,
І над твоїм
Розстріляним коханням
Безглуздо реготали солов'ї.

Та право материнства —
За тобою!
І син в колисці пісню наслуха.
Хай вузьколобі
Звуть його ганьбою,
А лицеміри — пасинком гріха.
Нехай духовні покидьки
Й заброди
Байстрям, безбатченком
Назвуть твоє дитя,
Найтяжчий злочин —
Вкрасти у народу
Тобі довірене життя.
Мадонно мого часу!
Над тобою
Палають німби муки і скорбот,
І подвиг твій,
Обпечений ганьбою,
Благословив розстріляний народ.

* * *

Може так і треба неодмінно,
Як робить давно вже звикли ми:
Падати слухняно на коліна
Перед геніяльними людьми.

Вихвалять, і славити, й кричати,
Роздувати тиміямів дим —
Геніїв між нами небагато,
То чому ж не поклоняйтесь їм?

Але я зібрав би всіх титанів
І сказав би, знявши капелюх:
Я не буду вам співать пеани
І хвальбою лоскотати слух.

Ви усі розумні та відверті,
Тож скажіть по щирості мені:
Хто й за що вам дарував безсмертя,
Хто й за що продовжив ваші дні?

Говоріть, кричіть, щоб всі узнали,
Втямили нарешті до пуття:
Смертні вам безсмертя дарували,
Смертні вам продовжили життя!

Щоб надійно крила соколині
Вас у небі вічності несли,
Мудрости своєї по краплині
Смертні вам, як бджоли, віддали.

Вас, як прапор, підніма людина
В боротьбі за правду проти тьми.
Генії! Безсмертні! На коліна
Станьте перед смертними людьми!

* *
*

Задивляюсь у твої зіниці,
Голубі, тривожні, ніби рань.
Крешуть з них червоні блискавиці
Революцій, бунтів і повстань.

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе чудуватися повік.

Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.

Одійдіте, недруги лукаві!
Друзі, зачекайте на путі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побути насамоті.

Рідко, нене, згадую про тебе,
Дні занадто куці та малі.
Ще не всі чорти живуть на небі,
Ходить їх добіса по землі.

Бачиш, з ними щогодини б'юся,
Чуєш — битви споконвічний грук!
Як же я без друзів сбійдуся,
Без лобів їх, без очей і рук?

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Громотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено!

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.
І що мені робить, коли малий зажинок
Судилося почать на ниві нерясній?

Чи викинути серп і йти байдикувати,
Чи долю проклясти за лютий недорід
І до сусід пристать наймитувати
За пару постолів і шкварку на обід?

Коли б я міг забуть убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.

Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з утоми на покоси,
І спать, обнявши власного снопа.

Бо нива це — моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

Поезії,
заборонені в УРСР

TULA-online.org

ЗЛОДІЙ

Дядька затримали чи впіймали,
Дядька в сільраду ескортували,
Дядька повчали і докоряли:
— Як вам, дядьку, не ай-я-яй?
Красти на полі свій урожай?
У кого ви крали? Ви крали в себе.
Це ж просто сором красти свій труд! —
Дядько понуро тім'я теребив
І смакував махру.
Дядько кліпав товстими віями.
Важко дивитися в очі ганьби,
Важко йому із домашніми мріями
Враз осягнуть парадокси доби.
— Та воно так, — у кулак кахикав, —
Красти погано... Куди вже гірш. —
Рвися з горлянки свавільним криком,
Мій неслухняний вірш!
Чому він злодій? З якої речі?
Чому він красти пішов своє?
Дали б той клунок мені на плечі —
Сором у серце мені плює...
Дядька я вбити зневагою мушу,
Тільки ж у грудях клекоче гроза:
Хто обікрив і обскуб його душу?
Хто його совісті руки зв'язав?

Де вони, ті — відгодовані, сірі,
Недорікуваті демагоги і брехуни,
Що в'язи скрутили дядьковій вірі,
Пробираючись в крісла й чини?
Їх би за ґрати, їх би до суду,
Їх би до карцеру за розбій!
Доказів мало? Доказом будуть
Лантухи вкрадених вір і надій.

НЕКРОЛОГ КУКУРУДЗЯНОМУ КАЧАНОВІ,
ЩО ЗГНИВ НА ЗАГОТПУНКТІ

Не чути голосінь. Іржавіють оркестри.
Оратори втомились від кричань.
В труні лежить не вождь і не маестро,
А просто — кукурудзяний качан.

Труна із тупости, бездарністю оббита.
Бредуть за нею втомлені думки:
Кого оплакувать? Кого мені судити?
Кому із серця відбивать замки?

Кого трясти за петельки і душу?
Кого клясти за цю безглузду смерть?
Помер качан, і я кричати мушу,
Налитий смутком і злобою вщерть.

Качане мій, за що тебе згноїли?
Качане мій, кому ти завинив?
Качане мій, лягли в твою могилу
І людська праця, і щедроти нив.

Безсонні ночі, неспокійні днини,
Мозолі, піт, думок гарячий щем
Лягли з тобою поруч в домовину
І догнивають під густим дощем...

Прокляття вам, лукаві лиходії,
В яких би ви не шлялися чинах!
Ви убиваєте людські надії
Так само, як убили качана.

САМОТНІСТЬ

Часто я самотній, ніби Крузо,
Виглядаю з-за обрію кораблів.
І думка безпорадно грузне
В клейкім баговинні слів.

На своєму дикому острові,
В шкіряниці з убитих надій,
Штрикаю небо очима гострими:
— Де ти, П'ятнице мій?

Залпи відчаю рвуться із горла,
Гуркотять у байдужу даль:
— Пошли мені, Боже, хоч ворога,
Коли друга послати жаль!

БРАМА

Дикими, незнаними речами
Марить брама у тривожнім сні,
Де сторожа брязкає ключами
І скриплять ворота захисні.

Привиди з кривавими мечами,
У накидках чорних, ніби ніч,
Граються безформними м'ячами —
Головами, знесеними з пліч.

Кров стіка під флегматичні мури,
Зойки захолили на губах,
Сотні літ наруги і тортури
Мертвих повертають у гробах.

Та не бачить місто в ніч похмуру,
Як сторожа, вже не при мечях,
Нову жертву кидає під мури
З тряпкою брудною на очах.

БАЛЯДА ПРО ЗАЙШЛОГО ЧОЛОВІКА

На свято зелене з густих заплав
Прийшов чоловік і надію посіяв:
— Мене, люди добрі, Пан-Бог послав,
Щоб я вам зачав месію.
Гріхами задавлене ваше село,
Брежня розлилася, як море,
Та встане мій син і лукавство та зло
За Божим велінням поборе.
Ведіть мені дочок шістнадцяти літ,
Я виберу суджену Богом, —
Сказав і присів біля шинку на пліт,
Припікши всіх поглядом строгим.
Коли ж привели перед нього дівчат,
Він мовив, махнувши рукою:
— Ну, що ж, доведеться наступного
року чекать:
Нема поміж ними святої. —

І хто тільки міг, той прибуді годив,
Ніс їсти і пити до хати,
Щоб їх визволитель безжурно дожив
В селі до наступного свята.
І знову ведуть перед нього дівчат,
А він лиш хита головою:
— Гай-гай, доведеться наступного
свята чекать:
Нема й поміж цими святої. —

І зими біліють, і весни дзюрчать,
Роки пропливають, мов хмари,
А він подивляє паради дівчат
І все не знайде собі пари.
Лиш сумно щоліта кива головою:
— Нема й поміж цими святої...

І люди принишкли, покірні й сумні,
І моляться, хто тільки може:
— Як треба, життя укорочуй мені
Та шли йому суджену, Боже.

На свято тридцятьє слухняні осли,
Втомившись присуду ждати,
Навшпиньки до зайти у хату зайшли, —
Він мертвий лежав серед хати.
Коли ж, проклинаючи грішних дівчат,
Обмить його люд позбігався,
Побачили раптом: безплідний кастрат
Месію зачать нахвалявся.

КУРДСЬКОМУ БРАТОВІ

Борітеся — поборете!

Т. Шевченко

Волають гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз,
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм.

О, курде, бережи свої набої,
Але життя убивців не щади!
На байстрюків свавілля і розбою
Кривавим смерчем, бурею впади!

Веди із ними кулями розмову,
Вони прийшли не тільки за добром:
Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком.

З гнобителем не житимеш у згоді:
Йому — панять, тобі — тягнути віз!
Жириє з крові змучених народів
Наш ворог найлютіший — шовінізм.

Він віроломство заручив з ганьбою,
Він зробить все, аби скорився ти...
О, курде, бережи свої набої,
Без них тобі свій рід не вберегти.

Не заколилуй ненависти силу.
Тоді привітність візьмеш за девіз,
Як упаде в роззявлену могилу
Останній на планеті шовініст.

Я

Він дивився на мене тупо,
Очицями повними блекоти:
— Дарма ти себе уявляєш пупом,
На світі безліч таких, як ти. —

Він гримів одержимо і люто,
І кривилося гнівом лице рябе.
Він ладен був мене розіпнути
За те, що я поважаю себе.

Не стала навколішки гордість моя,
Ліниво тяглася отара хвилин.
На світі безліч таких, як я,
Але я, — їйбогу, один.

Бо в кожного я є своє ім'я,
На всіх не нагримаш грізно.
Ми — це не безліч стандартних я,
А безліч всесвітів різних.

Ми — це народу одвічне лоно,
Ми — океанна вселюдська сім'я.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони «я».

СУД

Параграфи присіли біля столу,
Примітки причаїлись по кутках,
Очима гострими підсудну прокололи
Цитати із багнетами в руках.

І циркуляр дивився в окуляри,
І грілися роззяви біля груб,
І вказівки скакали, мов примари,
Із телефонних мудрих труб.

— Вона чужа, — параграфи сказали.
— Вона не наша, — мовив циркуляр.
— Нечувана, — примітки пропищали.
І в залі знявся лемент і базар.

І циркуляр на них поглянув строго,
І зал заворушився і затих.
І розп'яли її, небогу,
В ім'я параграфів товстих.

Вона даремно присягала слізною,
Що не чинила і не чинить зла...
Була у суддів логіка залізна:
Вона ні в які рамочки не лізла,
Вона — новою думкою була.

*
* *
*

Понеси мене на крилах, радосте моя,
Де на пагорбах і схилах сонця течія.
Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні
Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні.
Де замріяні дівчата ходять до криниць,
Де послались шовком ниви обіч ґрунтовиць.
Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці,
Ухопив гусак сварливий за нові штанці.
Благослови, добра доле, вередухо вперта,
На цій землі мені жити, та на ній і вмерти.

*

* *

Я тікаю від себе, від муки і втоми,
Від крикливих окатих міст.
Я самотній бреду в білу папороть снів,
Я зрікаюся всіх і цураюся всього,
Бо хочу побути нічим.
Я натомлений власною дурістю,
Хвалькуватістю власною вбитий, —
Я від себе втечу в білу папороть снів.
Там, у снах, ніжні тигри
Цілуватимуть губи мої пересохлі,
Леопарди чарівні зніматимуть шкури
І мені даруватимуть щедро:
— Бери!
Я візьму і забуду про все на світі.
Стану сном, сновидінням солодким.

Як добре, що я — це сон,
І як погано, що я проснуся,
А біла папороть зазеленіє.

ХОР СТАРІЙШИН З ПОЕМИ «ФІКЦІЯ»

Просвітились!
Та ще хочем других просвітити.

Т. Шевченко

Порода наша мудра від природи,
ми знаєм все, бо осягнули все,
і глипає на нас зворушено і гордо
щасливий предок — щирий шімпанзе.

Йому гойдатись на гіллі рипучім
І на тропічних тішитись вітрах...
А ми підем і цілий світ научим,
Як у чорнильних плавати морях.

У нас такі премудрі всі і вчені,
що лімітуємо чорнило і папір,
вулкани діють дужі і скажені
в хребтах високих паперових гір.

Ми знаєм все! Для нас усе відоме!
Що буде завтра? Запитайте нас.
Як живить вогнище руда суха солома,
так нас годує мудрість повсякчас.

Ми піднесем, ми підведем і підем,
ми дійдемо, ми сягнемо висот!!!
Ми стільки істин вам на мить націдим,
що подив назавжди заціпить рот.

Чого тиняєтесь по світу, ніби п'яні,
чого шукаєте, коли ми все знайшли,
коли ведуть дороги осяяні
під наше сонце з вашої імли.

У нас давно й ніхто не чув про горе
та інші нісенітниці й бридню.
Одна турбота чола наші оре:
а що як в мудрі паперові гори
раптово влучить іскорка вогню?

УКРАЇНСЬКИЙ ЛЕВ

Бубнявіють думки, проростають словами,
Їх пагіння бринить у завихренні днів.
Цілий тиждень ходжу і живу між левами,
Недаремно і місто називається Львів.

Є міста ренегати, є просто байстрята,
Є леви, що мурликають, ніби коти,
Божевільно безглуздо облизують ґрати,
Ще й пишаються з власної сліпоти.

Але думати про них я сьогодні не хочу,
Бо мені трішечки повезло:
Я побачив у Львові Шашкевича очі,
Кривоносові плечі, Франкове чоло.

Сивий Львово! Столице моєї мрії,
Епіцентре моїх радощів і надій,
Вибухає душа, я тебе розумію,
Але, Львово, хоч трішки мене зрозумій.

Я до тебе прийшов із захопленням сина
Від степів, де Славута легенду снує,
Щоби серце твоє одчайдушне левине
Краплю сили вдихнуло у серце моє.

ЩОДЕННИК

TULA-online.org

ОКРАЙЦІ ДУМОК

«Читати без дозволу чужі щоденники — Еверест підлости».

(Невідомий афоризм про-
стака Вілсона)

18. IX. 1962

Зачинаю цей щоденник не тому, що хочеться побавитися у великого. Мені потрібен друг, з яким я міг би ділитися геть усіма своїми сумнівами. Вірнішого і сердечнішого побратима, ніж папір, я не знаю.

Земля вже двадцять восьмий рік несе мене навколо сонця. Мало встиг я зробити за цей час гарного і доброго. Зате навчився мовчати і бути обережним, коли слід кричати. І найстрашніше — навчився бути нещирим.

Брехня — мабуть, моя професія. Талант брехуна у мене вроджений. Є три категорії брехунів: одні брешуть, щоб мати з цього моральну чи матеріальну вигоду, другі брешуть, аби брехати, а треті служать брехні як мистецтву. Вони, власне, вигадують або домислюють логічні кінцівки до правди. Ці брехуни, з моєї брехунівської купини, видаються мені благородними. Вони — резерв літератури. Без них нудно було б жити, без них і правда стала б куцою та побу-

товою, нудною і дріб'язковою. Благородна брехня возвеличує правду.

Керуючись цим, я частіше всього вдавався до третьої брехні. Такі, як я, теж необхідні для літератури — ми своїми кволими думками угноїмо ґрунт, на якому виросте гігант. Прийдешній Тарас або Франко. Жду його, як віруючий прищестя Христового. Вірю, що мені пощастить почути радісну осанну на честь його приходу. Хай тільки не зневажає він нас, маленьких чорноробів поезії. Він виросте з нас.

Я міг би прислужитися літературі більше, якби природа не обділила мене слухом і очима. Я не бачу всіх відтінків і не чую всіх звуків. Музика — моя мука. Ніколи не доросту до того, щоб глибинно розуміти її. Ніколи я не побуваю на такому святі барв, з якого не повертається щасливий Сар'ян. Я не можу навіть посправжньому заздрити Сар'янам і Шостаковичам, бож неписьменний не може заздрити Льву Толстому. Він заздрить сусідові, який уміє розписатися.

19. IX. 1962

Діти часом несвідомо говорять видатні речі. Пригадую: рік тому ми з Олесем гуляли біля Казбетського ринку. Уздрівши пам'ятник деспота, він запитав мене:

— Тату, хто це?

— Сталін.

Одну мить він дивиться на нього і ніби між іншим запитує:

— А чого він туди виліз?

Справді, Сталін не зійшов на п'єдестал, не люди поставили його, а він сам виліз — через віроломство, підлість, виліз криваво і зухвало, як і всі кати. Тепер цей тигр, що живився чоловічиною, здох би від люті, коли б дізнався, якою знахідкою для збирачів металолому стали його бездарні лубкові пам'ятники.

Це страшно, коли прижиттєва слава і обожевлення стають посмертною ганьбою. Це взагалі не слава, а тільки іграшка, якою тішаться дорослі діти. Не розуміють цього тільки убогі душею і мозком.

27. IX. 1962

Сьогодні проїздом у наших Черкасах мелькнув В. Вперше я зустрівся з ним у 1958 році. Мабуть, у вересні, бо на другий день ми сиділи в кімнатці, яку він винаймав на площі Калініна, і ласували виноградом. Ми майже подружилися, але потім — розлука. Він зовсім забув про цю зустріч за чотири роки. Я — ні. На мене він ще тоді справив глибоке і сильне враження. Я повірив у нього з першого знайомства і, гадаю, не помилився.

Будьте прокляті ви, нікчемні гроші! Ви зробили мене рабом газети, і я не міг поїхати разом з Миколою до Канева. Давно в мене не було такої втрати, бо, по правді кажучи, нікого було втрачати.

Три дні і сто вражень. Вінграновський, П'янов, Коломієць і грішний аз вчинили кавалерійські наскоки на Кривий Ріг і Кіровоград. Хоч жодного разу не вдалося виступити перед численною аудиторією, я лишився задоволений. Микола — безперечно, трибун. Слова у його поезіях репаються від пристрасти і думок. Поруч з ним глибинієш душею.

З П'яновим сперечалися ми про «Троянди в траурі». Мені здається, що не можна плутати Мадонну, створену мистцями, і суто релігійну Матір Божу. Лицеміри в рясах прекрасного Ісуса і його Матір перетворили в насильників людської плоті і духу. Коли навіть найпрекрасніша легенда (а Ісуса і діву Марію я вважаю витворами унікальними) стала засобом духовного пригнічення, тоді вже про «дійових осіб» легенди я не можу судити безвідносно до того, що роблять бузувіри, прикриваючись їх іменами. Ніякі високоблагородні і високогуманні настанови будь-якого вчення не можуть прислужитися поступу, коли вони стають еталоном. Непорочна, пречиста діва варта захоплення, але, даруйте, — не наслідування. Зречення плотських радостей — протиприродне, а тому жорстоке і реакційне.

До того ж у «Трояндах в траурі» я зовсім не мав наміру «повалити богів». Я виступаю в них проти нової релігії, проти лицемірів, які не без успіху намагаються перетворити марксизм у релігію, в прокрустове ложе для науки, мистецтва

і любови. Сумні приклади з кібернетикою, генетикою, бурхливе проростання поганок у літературі й живописі, вічні заклики до жертвування і безконечні обіцянки «раю на потім» — хіба це таке вже й далеко від трагедії Бруно і Галілея, псалмоста іко:зписання, від монастирів і царства небесного?

Якщо марксизм не вистоїть перед шаленим наступом догматизму, він приречений стати релігією. Ніяке вчення не сміє монополізувати духовне життя людства. Все таки Айнштайн не був моїм політичним однодумцем, хоч і зробив відкриття, які потрясли науку.

16. X. 1962

Немає нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини.

Голова колгоспу з Єременкового села кричав на зборах від безсилля і люті:

— Я вам зроблю новий 33-й рік!

Звичайно, ніхто навіть не подумав взяти за комір цього негідника. А цей же дурень однією своєю ідіотською фразою знищить наслідки роботи десятків розумних людей. Якби в наших вождів було більше глузду, ніж є, подібні крикуни милувалися б небом крізь ґрати.

21. X. 1962

До безтями ненавиджу казенну, патентовану,

відгодовану мудрість. Якими б цитатами бездари не підпирали свою розумову стелю, вона однак занизька для нормальної людини. Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки. Що то за простір, коли в ньому не можна рухатися? Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія — це прекрасна мудрість.

До чого змілів наш гумор, як зубожіла сатира! Стиляги, перекупки, вузькі штанчата і модні зачіски — чи варто серйозним людям тратити на це нікчемство не лише слова, а й нерви? А скільки вже назубоскалили з поганих літконсультантів! Я ніколи навіть не пробував писати ґрунтовні і глибокі відповіді на мілкі твори. В калюжі глибоко не пірнеш, будь ти хоч японським шукачем перлів.

Треба написати поему про Герострата. Це зараз дуже актуальне. Земля кишить Геростратами.

9. XI. 1962

Минули святки, і мені соромно згадувати свою вчорашню поведінку, я вів себе як покидьок — навіть ображав людей. Як жаль, що ніхто не розквасив мені носа! Треба якось брати себе в руки і менше тельнякати язиком, а більше ворухити мозком.

Запізніле каяття завжди схоже на позерство. Але у мене немає іншого виходу. Треба вчитися бачити себе збоку.

21. VI. 1963

Майже півроку я не заглядав до цього зошита, хоч деякі події, що трапилися впродовж цих шости місяців, треба було б якось зафіксувати.

Ледве не задихнувся в пороховому диму ідеологічних баталій. Реалізм одержав чергову вікторію, не творами, правда, а адміністративними заходами.

Взагалі небезпека форманістичного безумства, здається, була позірною. Принаймні на Україні я не зустрів жодного уболівальника абстракціонізму чи якогось неофутуризму. Реальною залишилася, як і була, загроза формалістичного недоумства в літературі. Бо хіба не формалізм, коли сотні писарчуків за наперед заготовленими схемами обсмктують десяток другий так званих вічних ідей — люби працю, поважай тата й маму, не дивись косо на сусідів? Формалізм починається там, де кінчається думка.

Якщо поет не приносить нових думок та емоцій — він формаліст. Як би не реклямував свою мниму належність до реалістів. Холуйським реалізм не може бути. Є реалізм, якому служив Шевченко, і є реалізм, що користується послугами Дмитерка. Різні речі! Не дмитерки спадкоємці літератури. Вони живуть з неї, а не для неї.

Навряд чи мені можна закинути формалізм, а не друкують нічого.

6. VII. 1963

Не знаю, чи це кожному властиве, чи тільки зі мною таке буває. Часто сумніви нищать будь-яку впевненість в своїй мужності. Я не знаю, як триматимуся, коли посиплються на мою голову справжні випробування. Чи лишуся людиною, чи так засліпить не лише очі, а й розум? Втрата мужности це втрата людської гідности, котру я ставлю над усе. Навіть над самим життям. Але скільки людей — розумних і талановитих — рятували своє життя, поступаючися гідністю, і, власне, перетворювали його в нікому не потрібне животіння. Це — найстрашніше.

Минулої неділі ми були в Одесі, де місцеві твердолобі натішили нас своїм ідіотським жахом: аби чого не сталося. Фактично нам заборонили виступати на шевченківському вечорі. Виходить, Тараса дехто боїться досі. Обивателі від революції.

22. VII. 1963

Мабуть, почалося моє згасання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще не зовсім виснажився. Думуючи про смерть, не почуваю ніякого страху. Можливо, це тому, що вона ще далеко? Дивна річ: я не хочу смерті, але й особливої жадібности до життя не маю. Десять років — для мене більше, ніж достатньо.

З іронією оглядаюся на пройдене: мені двад-

цять дев'ять скоро стукне, а що я зробив, чи бодай почав, значне? Не життя, а низка дрібних клопотів, дрібних невдач, дрібних розчарувань і дрібних успіхів!

Ні, не так я мріяв жити, як живу. Щасливий той, хто хоче мало від життя — він ніколи не розчарується в ньому. Найпростіший і найкоротший шлях до так званого щастя — стати обивателем. Мозок, здатний породжувати мислі, не здатний зробити його власника щасливим.

3. ІХ. 1963

Літо, начинене фізичним і моральним безсиллям, — позаду. Осінь стала на поріг, і я з надією дивлюся в її ще прозорі очі. Убога, скупа осінь цього літа! Чого я дочекаюся від такої жебрачки? Вона ж вигодує навіть на шматку хліба.

Ціле літо я справді сидів на дикому острові. І якби не поїздка в Канів до «Жайворонка», то й згадати нічого було б. У Каневі я познайомився також з художницями А. Г. і Г. З. Особливо легко вирізалось взаєморозуміння між мною та А. Г.

Друзі мої принишкили, про них не чути й слова. Друковані органи стали ще бездарнішими і зухвалішими: «Літературна Україна» каструє мою статтю, «Україна» знущається над віршами. Кожний лакей робить, що йому заманеться. Як тут світитися вдячністю, як не молитися щовечора й щоранку за тих, що подарували нам

таку вольготність. До цього можна ще додати, що в квітні були зняті мої вірші у «Зміні», зарізані (?) у «Жовтні», потім надійшли гарбузи з «Дніпра» і «Вітчизни».

Ай, ай, ай, весело! Всі ми під пресом.

Так воно треба задля прогресу.

5. IX. 1963

Вчора написав «Казку про Дурила». Написав одним подихом, хоч дещо було заготовлене раніше. Сьогодні казка ще подобається мені, жаль, що нікому її прочитати.

Тепер я став у Черкасах ще самотніший, бо немає і того колективу, що був у «Молоді Черкащини». Приятельські стежки між мною та Негодою і Оглоблином, можна сказати, позаростали буйним шпорішем. Одному з них я був потрібен, доки міг щось допомогти, другий виявився звичайнісіньким флюгером. Не сумніваюся, що він цькуватиме мене з таким же запалом, як раніше вихваляв. Та він це й сам продемонстрував з кількох трибун на різних нарадах.

Але — нам своє робить.

20. IX. 1963

Коли я говорю про «дикий острів» і свою самотність, то в цьому немає ніякісінької зневаги до людей. Те, що в Черкасах я майже не маю

друзів, зовсім не означає, що я вважаю всіх нікчемими, не гідними моєї уваги і т. д. (це закидає мені дружина). Просто не зустрів я серед них духовної рідні, а дружба, як відомо, не може триматися лише на раціо.

Недавно познайомився з Б. Г.

Здається, я став писати гірше, ніж рік тому. Зледачили мозок і серце.

ДОДАТКИ

Друзі про Василя Симоненка

TULA-online.org

СИМОНЕНКОВІ

Знаєте, є така радість
І є таке дивне щастя:
Днини ясної ради
Соколом з неба впасти.

... Неба скуйовджене мево
Висне на сірих антенах,
Білим розпатланим левом
Львів стрепенувся у темені.

Замок поник головою,
Сивіють клени, мов люди,
Тужать над містом гобої
Довгим цвинтарним прелюдом.

... Там, де Дніпро кобзарює,
Там, де могили високі,
В сінях Онисі старої
Впав блискавицею сокіл.

Шлях у поета — довгий,
Шлях не легкий у поета:
Терни, Дантеси, вдови,
Сонце і... грань постамента.

Є ще в поета радість,
Є ще в поета щастя —
Днини ясної ради
Соколом з неба впасти.

... Стало для нього потребою
Сонце роздати людям.
Падав з глибокого неба
З краплею сонця у грудях.

Падав дзвінким метеором,
Сонце спікало груди.
Є і поети хворі,
Аджеж поети — люди.

Аджеж поети люблять,
Аджеж поети вмирають.
Очі поетів голублять
Сильних синів у мріях.

Вміють поети радіти,
Люблять холодні вина,
Знають красу Афродіти,
Слухають Робертіно...

Є проте інша радість,
Є проте інше щастя —
Днини ясної ради
Соколом з неба впасти.

... Там, де Дніпро кобзарює,
Там, де могили високі,
В сінях Онисі старої
Впав блискавицею сокіл.

Є ж така дивна радість,
Є ж таке дивне щастя, —
Днини ясній ради
Соколом з неба впасти.

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Чорний обвід круг портрета ліг,
Притрусив могилу білий сніг.

В Кобзаревім краю ще одна
Золота порвалася струна . . .

Жить би тобі ще десятки літ
І піснями чарувати світ, —

А тебе немає серед нас:
Блиснув метеором — і погас . . .

Полиняють траурні стрічки,
Облетять ялинові вінки,

Та лавровий твій вінок співця
Збережуть повік людські серця.

РІК НЕСПОКІЙНОГО СОНЦЯ

Пам'яті Василя Симоненка

Наш Василь іде по найдовшій у світі дорозі.
З розплющеними 28-літніми очима.
Наш Василь іде по останній у світі дорозі
З зупиненим серцем, з опущеними руками,
В яких учора іще
Говорило перо
Поета-мужа.

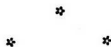
В темнокоричневому костюмі,
В білій сорочці, защібненій матір'ю під підбо-
ріддям,
В черевиках, зашнурованих дружиною,
З кручі Дніпра
З 28-ми своїх літ
Наш Василь стартував на немислиму в світі
орбіту,

Ім'я якій
Наші сльози і горе,
І тиха клятва моя
На солонім плечі України...
Мій Василю,
Справа не в тому пузатому автобусі,
Підперезаним чорною стрічкою,
І справа не в чорних отих світофорах,
І не в чорних отих горобцях,
Що вицвірінькувались з-під коліс,

І справа не в п'яненьких гробовщиках
З чорними лопатами під хрестами...
Справа, Василю, не в цьому.
Ти б сам так сказав,
Якби не летів зараз ти з найбільшою швидкістю
в світі,

Щоб стати наснагою в нашому небі,
Дивитись і переконуватись,
Що
Діємо
Ми
Для щастя народу з Дніпра.
Ми завжди у чімсь не встигали...
Але, наш Василю,
Яке покоління
В такій вибачливій мірі
Вправі засвідчити те,
Що я кажу з непокритою головою і серцем?
Жодного слова брехні,
Жодного грама підступства,
Підлости, хитрощів чи недовір'я,
Наклепів —
В нас не було між нами.
В нас не було і не буде!

Так я кажу,
Чи ні?
Так я кажу,
Чи ні?
Я кажу правду,
Бо за душею цієї правди
Стоїть Україна.

Легко і просто називати себе сином народу, важко і далеко не кожному випадає щастя бути достойним цього високого імени. Легко і просто говорити про свою любов до України, важко і не кожному вдається справді любити її.

Кожен, хто хоч трохи знав Василя Симоненка, знав його внутрішню, органічну відразу до красивих і показних, але безвідповідальних слів. І тільки той, хто знав це, може оцінити, що значили ці його слова про Україну, може зрозуміти, що в його готовості «проллятися крапелькою крові на її священне знамено» не було й грама пози й ефектації. Все своє коротке життя Василь Симоненко прожив з цією трепетною внутрішньою готовістю до подвигу.

Життєва доля Василя Симоненка склалася так, що й зараз, коли його вже немає серед нас, мабуть, далеко не всі знають, кого ми втратили. Більшість, і саме найкраща, з написаного ним, ще не опублікована. І той, хто знає Василя Симоненка тільки з преси, справжнього Симоненка не знає або знає його мізерно мало.

Людина безпощадної вимогливості до себе й до інших, Василь сміявся, читаючи хвалебні рецензії на свою першу збірку. Уже тоді він стояв на голову вище того, що було опубліковане. Уже

тоді він створив такі речі, за які найвибагливіші слухачі влаштовували йому овації — так точно і глибоко передав він думи і почуття своїх сучасників.

Василь Симоненко ввійшов у нашу літературу разом з тим поколінням, яке ще звідало згубну атмосферу сталінського свавілля, але вже гартувалося в боротьбі за ширші демократичні принципи, за краще життя свого народу. Він ввійшов у літературу разом з тим поколінням, яке для нас уособлюється іменами Ліни Костенко й Івана Дзюби, Івана Драча й Миколи Вінграновського і багатьох-багатьох інших. Колись історики літератури, може, й не назвуть Василя Симоненка найталановитішим поетом свого покоління. Але ми знаємо, що серед нас не було і немає поета більшої громадської мужности, більшої рішучости, більшої безкомпромісности, ніж Василь Симоненко.

У багатьох із нас одразу після ХХ з'їзду було багато наївного, рожевощого оптимізму, телячого ентузіазму, багато було ілюзій, побудованих на піску; багатьом здавалося, що всі проблеми народного життя вирішуються одним махом, і нам нічого не лишається, як з високо піднятими прапорами урочисто марширувати до комунізму. Тільки згодом суворе життя спростувало ці дитячі фантазії, тільки згодом ми побачили, що всі наші успіхи даються нелегко, що для справжнього діла потрібне величезне напруження сил, що наш шлях не тільки не встелений трояндами, але й самого шляху власне немає, його ще треба мостити, продираючись

крізь хачі бюрократичного тупоумства одних, дешевого скепсису других і прикрої байдужості ще інших.

Серед усіх нас Василь Симоненко зрозумів це, може, найскоріше, усвідомив найглибше і виразив найпослідовніше. Ось чому в його поезії так мало барабанного бою і мажорних фанфар і так багато суворої і жорстокої правди. Ось чому, коли в космічний простір вирвалися наші Гагаріни й Поповичі, Василь захоплювався тими подвигами, але писав, що «в космос крешуть не ракети, але пружні цівки молока», надоеного колгоспницею, якій те молоко перепадає, може, й не часто. Він писав про те, як «у небо димом піднімались жіночі літа»; писав «Некролог кукурудзяному качанові, що згнів на заготпункті»; писав про дядька, що його відгодовані демагоги і брехуни зробили злодієм; він славив велич простої баби, мріючи,

Щоб подвиг її над землею
У бронзі дзвенів віки,
Щоб всі, ідучи повз неї, знімали й
Знімали в пошані шапки.

Цим своїм суворим реалізмом, громадською мужністю й категоричною безкомпромісністю Василь Симоненко справив велике враження на всіх, хто мав щастя його слухати, впливав на таланти, може, й сильніші за нього чисто художньо, але не усталені й не цілком зформовані суспільно, здатні йти на легковажні компроміси, на втрату віри, вагання і зриви. Ввійшовши

в українську літературу, Василь Симоненко пристрасно прославив благородний запал своїх ровесників, юність, що

В поєдинки рвалася сміливо,
Глуздові часом наперекір,

те безумство хоробрих, яке міщанам здається абсурдом і нісенітницею, а насправді є і повинне бути нормою людського життя. І звертаючись до своїх друзів і однодумців, Василь говорив:

Хай ми посинієм од натуги,
Поступ не зупиним все одно;
Нові покоління — не папуги,
Щоб товкти заучене давно!

Юність вчать — наука їй не шкодить,
Але рветься зойк у мене з уст:
Хай до неї й близько не підходить
Із своєю міркою Прокруст!

Цього зойку чутливої поетової душі, звичайно ж, Прокрусти не почули — на те вони й Прокрусти. Але він глибоко запав у душі його однополчанам, будив у них високу громадську совість, безмежну відданість улюбленій справі, постійну готовість до подвигу.

Живе лиш той, хто не живе для себе,
Хто для других виборює життя. —

Таким був Василів девіз, і так прожив він

сам. Навіть на смертнім одрі, навіть знаючи, що йому жити лічені хвилини, він найменше думав про себе, він думав про інших, — і за кілька хвилин до смерти тремтячою рукою він написав глибоко трагічного листа до Президії Спілки письменників України. Він писав:

«Шановні товариші і старші друзі!

Звертаюся до Вас у трагічну хвилину свого життя. Можливо завтра мене вже не буде. Звісно, література перенесе цю майже безболісну для неї втрату. Але я не можу піти з життя, не подбавши про долю сім'ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але, не зважаючи на це, змушена вдовольнитися ролею „утриманки“. Перший день моєї смерти може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу Вас не допустити того і, коли це можливе, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра гарантувала б її від голодної смерти.

«Всі авторські права на мої писання належать моїй сім'ї: дружині Людмилі Павлівні, синові Олесеві та матері Щербань Ганні Федорівні.

12 грудня 1963 р.

В. Симоненко».

Ці рядки не можна читати спокійно. Я думаю, що якщо ми справді любили і любимо Василя, ми повинні зробити все, щоб задовольнити його останню волю. У пам'яті всіх, хто знав Василя, він залишиться незвичайним життєлюбом і людиною залізної волі. Уже коли всі знали, що йому не встати з постелі, не писати віршів і не читати їх іншим, багато його друзів їздили до Черкаса, щоб хоч чимось скрасити останні дні

його життя і хоч чимось допомогти йому. Важко собі уявити, яке потрібне страшне напруження нервів, коли знаєш, що бачиш людину востаннє, чуєш її востаннє, але мусиш робити вигляд бадьорий, щоб навіть ненароком не видати лікарської таємниці і не отруїти останніх хвилин рокованого на смерть друга. Ми боялися, що нерви здадуть і ми завдамо йому мимовільної прикрости. Але наші побоювання виявилися даремними. І то не тому, що ми були такими мужніми і вольовими. Василь надзвичайно спрощував трагічну ситуацію; вже важко дихаючи, він примушував сміятися інших і жодним словом чи жестом не дав знати про свою приреченість, хоч вже знав про неї не гірше за інших. Про таких людей, як Василь, не хочеться говорити: «Вічна йому пам'ять!» Хочеться говорити про вічне життя його творів, його ідей, бо які б зміни не відбулися в нашому житті, ми знаємо, що його поезія житиме доти, доки житиме народ, для якого він писав, доки житиме справа, за яку він боровся. І я думаю, всі ми вважатимемо за високу честь і велике щастя прагнути бути схожими на нашого друга й товариша, робити те, що робив він, робити так, як робив він.

СИМОНЕНКО — ІДЕЯ

Радісно було думати, що десь там в Черкасах живе і інтенсивно працює Василь Симоненко. Ось приїде він у Київ з враженнями, а не за враженнями. Він завжди привезе несподіванку — нову казку (ніхто ж не сподівався, що він писатиме й казки), казку цікаву для дітей, але цікавішу для дорослих. Раптом виявиться, що він як сюрприз хотів видати збірку оповідань. Ніхто б не здивувався, коли б він привіз сценарій чи драму. І ясно, що вона була б глибоко змістовною, симоненківською, пройнятою гострою свіжістю степового вітру, заглибленою в незаймані напластування нашого життя. А коли навіть не привезе рукописів — знічев'я висипле трохи дотепів. Ось радіо щойно, в вагоні, повідомило сумну звістку — «Україна заборгувала перед вітчизною 5 млн яець». Радіо можна було б і не слухати, але Василь умів в словесних кучугурах знаходити цікаві дрібниці і одвертості, які ненавмисно розсипає нестримна лакейська догідливість. Його вухо ніяк не могло адаптуватись до цього вгодованого тону, до тих фальшивих мертво-скрушних чи мертво-радісних інтонацій.

Жив він у нашій благословенній провінції, де люди так невибагливі до слів, де так швидко закруглюються в колі найпримітивніших інтересів. Де найжвавіший засіб спілкування — дзвін чарок. Де так легко потонути в тенетах злободенних дрібниць і заблукати між деревами, за якими не видно лісу.

Ось був, скажімо, чоловік як чоловік, закінчив аспірантуру, поїхав у Черкаси, в найжвавіший центр їх — пединститут, — і десь ділись борозни в мозку і навіть зморшки на обличчі. Натренувався жити — і все заокруглилось: голова кругла, обличчя кругле, думки круглі, почуття круглі — ідеальний м'яч, який котиться без перешкод по асфальту кар'єри!..

Чому ці люди так мертвіють духовно, так тупіють і опускаються мовчки, навіть не повторюючи лермонтовської «Думи»:

Мы жадно бережем в груди остаток чувства,
Зарытый скупустию клад.

За відсутністю духовного життя навколо згасає їх маленький вогник — мрія юнацтва, затягає непрохідне баговиння байдужості. Провінція — не тільки села і містечка, дрімотна провінція і в наших столичних вищих навчальних закладах, редакціях — скрізь, де панує пасивність і пристосовництво.

Василь був худючий і кострубатий. Його погляд навіть не зупинявся довго на круглих. Він вперто, насуплено дивився в корінь. Сам він, наче корінь, вийшов з землі, з органічною лю-

бов'ю до неї і свого селянського роду. Він добре знав, чим і як глибоко вона напоєна — і не забував про це ні на хвилинку. Знав не за чаркою, а з пером в руці і з смутком в очах.

У нас в літературі немало хвацьких хлопців, які віршують, наслідуючи Єсеніна, свою любов до стріхи, навіть до волів. Це затишні, самовдоволені віршовані спогади замшілого обивателя, який не знає ціни оспіваних мозолів, але знає ціну свого комфорту. Він уявляє себе поетом, приставленим більшими начальниками для того, щоб співати. Потримайте трохи в руках рукописи, що надходять з околиць, і побачите, як старанно і сліпо вони наслідують столичних титулованих графоманів, навіть не спробувавши поглянути власним оком на життя. Василя не втішали спогади про ремигання волів. Коли він і вводив волів у поезію, то тільки в своєму контексті — стриманого гніву: «В волячих наших жилах козацька кров клекоче і гуде».*)

Симоненко — єдиний покищо поет, що викристалізувався в провінції і вніс свій струмінь в поезію — струмінь оголеної правди і непідкупної честі.

Він знав народ в його побуті, як селянський син. Знав село по своїх заболочених чоботях як працівник газети. Але він дивився на життя не

*) Автор має на думці оці кінцеві рядки з поезії «Де зараз ви, кати мого народу?»:

Народ мій е! В його волячих жилах
Козацька кров пульсус і гуде!

При тому він або цитує ще один, не відомий нам варіант твору, або (що правдоподібніше), цитувавши з пам'яті, не дотримується оригіналу. — І. К.

як «представник», а як людина, як син дивиться на безпорадну матір.

Він піднявся до верхніх щаблів сучасної культури і умів бачити колгоспника на тлі космічного віку — весь діапазон крайностей життя і «парадоксів доби»:

Цілую руки, що крутили жорна
У переддень космічної доби.

Над цими словами не усміхнеться навіть випещений серед міських достатків блазень, що не любить села не то за високі ціни на базарі, не то за бідність і неосвіченість.

Глибинне розуміння Симоненком значення свого кореня, постійне відчуття сили, що йде від рідної землі, відчуття радості й гіркоти обов'язку перед рідним народом — все це було у нього таке елементарно сильне, як і слова:

Я без тебе нічого не значу,
Ніби птиця без крил.

Як це громадянське кредо Симоненка підноситься над тисячами дзвінких патріотичних декларацій!

В його простоті ви відчуваєте людину високої інтелектуальної культури — масштабний розум, який вміє відсівати дрібниці і оголювати суть. Його простота безоглядна і гостра, як його вірш «Злодій».

Пригадую — вечір в Черкаському педінституті. Виступ Василя був найцікавішим, найяс-

кравішим, хоч виступав він разом з Миколою Вінграновським. Відчувалось, що його там любили, бо саме його ім'я викликало хвилю оплесків. Але хтось з тих, що не дуже заслухуються віршами, в силу вродженої або натренованої пильності зафіксував непевний звук і тут же, щоб налякати, послав записку: «Яку це Ви самотійну Україну маєте на увазі, коли пишете — „Хай мовчать Америки й Росії...“, „Маю я святе синівське право з матір'ю побути насамоті”».

Василь спокійно і наче недбало прочитав цю записку і сказав:

«У мене Україна одна. Якщо автор запитання знає другу — хай скаже. Будемо вибирати». Ось його лаконічна і по-справжньому народна простота і мудрість.

З ним не можна було сперечатися — він не висловлював квапливих напівдумок, він про все подумав і там, де інші багато і неясно балакають, — мовчав. Вся наша втіха, що цей його стиль відбився в тому, що він залишив нам. Але залишив для нас він тільки свій початок сходження на верховину. У важкій боротьбі з собою, з атмосферою дрімотної байдужості і мертвого стандарту він вибився на свій шлях і тільки почав ним йти.

Він тільки навчився всупереч всім вітрам відчувати радість боротьби і силу, яка переливається в людину від сили земного тяжіння:

Земле рідна! Мозок мій світліє
І душа ніжнішою стає,

Як твої сподіванки і мрії
У життя вливаються моє.

Він тільки навчився вичленовувати з пороку буденности великі проблеми життя — проблему збереження людської індивідуальности («Я») і нової думки («Суд») в світі категоричних стандартів, проблему красивої ходи і власної дороги серед камінних потвор, що

Роззявляли пащі, мов кратери,
І гукали: — Ми символ доби!
Хто не з нами — той проти всіх!

Він навчився і тим самим навчив нас. Він житиме невід'ємною часткою нас самих, як живий розум і совість, що не гасне.

Пригадую, коли несли труну Василя Симоненка, крізь голий пустир, де свавільно шугав пекучий вітер, раптом заблисло примарне холодне сонце. Його проміння наче зламалось в нагромадженні льодових гір і кинуло на землю тільки оранжовий прощальний відбиток.

Здавалось, що нагромадження прозових крижаних скель міцно ізолює вогонь поетичного слова від серця читача. Частково — це зовнішні історичні нагромадження громадського індуферентизму, частково — наші внутрішні нагромадження. Бо справді, порівняно миршавенький, кульгавий віршик модного поета доходить вмить навіть до нашої провінції, і люди з серйозним виглядом шукають в ньому якогось глибшого змісту. А от дужий і глибинний голос Симонен-

ка губиться в крижаних завалах і гложне в холодній пустелі.

А між тим Василь Симоненко абсолютно доступний за формою кожній грамотній людині і глибоко хвилюючий змістом. Він постійно говорить про те, що тривожить людей, про що й вони говорять, але — без тієї громадської висоти, ясності розуму і пристрасти слова.

Кожен його вірш нагадуватиме нам і тим, що будуть після нас, елементарні істини, без яких не можна змістовно жити —

Ти знаєш, що ти людина...

А все ж таки на Симоненкову простоту треба поглянути очима його самого. У нас часто простим називають лінивий загальник, заримований трюїзм, наперед зрозумілий навіть тому, хто не звик думати. З такою «простотою» Симоненко боровся ще в університеті, як бореться гострий молодий розум з фальшивою імітацією мислення. Якось він згадував одну студентську витівку проти ледачої простоти. Серед студентів виникла суперечка з приводу Блока. Проти Блока виступав студент-графоман, який не розумів «складної поезії». Василь поставив викладачеві літератури на лекції таке питання: «Чи може бути поетом людина, яка не сприймає Блока?» Викладач сказав: «Мабуть, ні», а ледача простота не стільки засоромилась, скільки розсердилась.

Публікації в «Літературній газеті» перших віршів Драча і Вінграновського Симоненко

сприйняв як подію у власному житті, як початок відродження поезії. Під час нової кампанії в галузі літератури можна було припустити, що Симоненка протиставлятимуть «формалістам». Сам він теж побоювався цього і саме тоді виступав так, що наглядачі над поезією воліли б вже краще чистий формалізм.

Взагалі вірш Симоненка тяжів до ускладненості, оскільки його думка шукала своєї форми і простору.

В білій стерильній тиші лікарні голос Василя заламувався, але погляд його ні разу не вертався назад, а продовжував прориватись до незвіданого. Здавалось, все життя зосередилось тільки в гарячому блиску болісно великих очей. «Поет мусить час до часу проривати кола, в яких опинився, — роздумує він вголос над згасанням одного знайомого поета. — Здається, був у нього талант, свіжість і навіть чесність думки, але закрутився в одному своєму колі і омертвів. Там про нього і забули. Поет мусить вириватись з цього кола на іншу орбіту... За ніч я сплював пачку сигарет — досі викашлюю...»

Дорогою ціною дався йому прорив. Але за свою коротку і вбогу юність він зумів назавжди утвердити свою неповторність. Свою важку, але цілком усвідомлену дорогу до правди. Про це ми розмовляли після одного його виступу — чесного до зухвалости.

Це — життя. Наші прадіди запорожці вимірювали його, не роздрібнюючи. Вони клали життя для життя, не дозуючи крові. Той, хто виходить на поле честі, виносить все життя.

То яке ж моральне право маємо ми гратись в правду, гратись в слова, як паяц на арені цирку грається в серйозність. Симоненко гидував духовними карликами і паяцами. Він просто йшов на повен зріст, він красиво йшов, як його «перехожий» — і дивився перед себе мужніми очима мужицького сина.

Стежка його має чарівну силу випрямляти горбаті душі.

КОМЕHTAPI

TULA-online.org

Спадщина Василя Симоненка досі не зібрана й не впорядкована. Він друкував багато своїх творів у центральній і провінційній («Черкаська правда», «Молодь Черкащини») пресі, і багато з них лишаються тепер практично за межами досягасмості, бо в збірки «Тиша і грім» (Київ, Державне видавництво художньої літератури, 1962) та «Земне тяжіння» (Київ, вид. «Молодь», 1964) увійшла лише частина їх. Окремо ще вийшли книжки для дітей «Цар Плаксій та Лоскотон» (Київ, Дитвидав, 1963) і «Подорож в країну Навпаки» (1964). Проза (новелі) також розкидана по журналах, хоч львівське видавництво «Каменярь» анонсувало видання її окремою книжкою п. н. «Вино з троянд». Ще більш неясна доля недрукованої спадщини поета. Трудно встановити, яка кількість не друкованих творів Симоненка розійшлася по руках, і так само ж трудно було б їх зібрати. Правдоподібно частина їх потрапила до рук Спілки письменників України і може залишитися назавжди невідомою. Заяви про те, що твори Симоненка «збираються» й «упорядковуються» для публікації (див. передмову, стор. 16), треба брати з великим застереженням: щось зфальшують (як видно з збірки «Земне тяжіння») і видадуть, щось постараються остаточно заховати. Те, що потрапило за кордон і надруковане в цій книжці, безумовно становить лише якусь частину (і невідомо — яку) з Симоненкових творів, заборонених в УРСР.

*

Назва книжки — «Берег чекань» вимагає окремого вяснення. За кордоном поширилися чутки, що Симоненко ще в 1962 чи 1963 році під-

готував до друку збірку поезій під такою назвою, але її радянські видавництва відкинули. Так приблизно сформульоване це і в нашому журналі «Сучасність» (ч. 1, 1965, стор. 3). Там сказано: «... друга збірка „Берег чекань”, що була підготована до друку 1963 року, не побачила світу, — вона в рукописах почала жити і ходити між людьми (особливо між молоддю) по всій Україні...» Якщо поза всяким сумнівом правильне останнє: що ці поезії пішли по руках і стали відомі по всій Україні та й за її межами, то ледве чи правильно було б називати «готовою до друку» збірку, у якій були такі речі, як «Курдському братові», «Брама», «Баляда про зайшого чоловіка», «Злодій» та ін., про друк яких не можна було й мріяти. Сам Симоненко це найкраще знав і напевно не думав вдаватися ні до якого видавництва з пропозицією друку таких речей.

Правильніше, мабуть, буде говорити про, сказати б, вимріяну поетом збірку, до якої він відкладав усе те, що під сучасну пору не можна було друкувати, і з ним треба було чекати на слухну годину, яка бозна коли прийде. Чекування ймовірно навело поета на вибір саме такої назви. (Між іншим, в інтимно-ліричній поезії «Через душі, мов через вокзали...» є рядок, пов'язаний з назвою книжки: «І стою на березі чекування...»).

Як видно з вищесказаного, трудно щось говорити про те, наскільки така збірка могла бути готовою до друку. Лишаючися в сфері припущень, можна думати далі, що з відкладуваного щось менш «неблагонадійне» Симоненко давав до друку в поточній пресі, дещо давав читати своїм друзям. Таким способом ці твори пішли по руках і дійшли за кордон.

Наша збірка, що містить, крім уперше публікованих за кордоном творів, ще й вибір з іншого, головне з збірок «Тиша і грім» та «Земне тяжіння», зовсім не тотожна з тією, яку Симоненко укладав під назвою «Берег чекань». З цієї останньої в нас є лише якась частина, але ми вважали доцільним лишитися при цій назві, оскільки це якоюсь мірою відповідало б бажанню покійного поета — бачити під цією назвою все найкраще з написаного ним.

Вибір. При укладанні збірки упорядник керувався передусім засадою, що немає потреби містити в ній повністю все досі надруковане. Тим, хто знає радянське літературне життя, відоме поняття т. зв. поезій-«льокомотивів», тобто декларативних, політично «витриманих», у яких славлять партію і правильно відміняють ім'я Леніна. Графоман звичайно тільки на таких «льокомотивах» і ганяє по марістралях радянської поезії. Але й поет з хистом мусить вдаватися до них, щоб на причепі протягнути й справжній поетичний вантаж на сторінки друкованих органів. Хоч відносно небагато, але є «льокомотиви» і в Симоненка. Так у збірці «Тиша і грім» є такий вірш:

Де я не буду, що робить не стану,
Куди на цьому світі не заб'юсь,
Одній людині, одному титану
Завжди і скрізь від серця поклонюсь.

З другої строфи читач, очевидно, має дізнатися, що цією людиною є — Ленін. Хай назвуть це «пересмикуванням», але передруковувати такі речі було б безглуздо, бо вони вимушені режимним тиском, і сам поет, який так багато написав проти «вождів» і «диктаторів», якби жив, всією душею протестував би проти того, щоб у його збірку, яка виходить на свободі, містилися такі непотріби.

З другого боку, ми вважали доцільним до захиляних творів Симоненка додати ще й достатньо великий вибір з публікованих там збірок, щоб читач мав уявлення про його поетичний дорібок у цілому.

«Тиша і грім». Тримаючись такого принципу, з цієї збірки ми вибрали близько 20 творів. Наскільки вони зазнали змін при остаточному редагуванні у видавництві без волі автора, важко сказати, бо з усіх сімнадцятьох ми диспонуємо для порівняння тільки авторськими оригіналами двох пое-

зій: «Піч» і «Ой майнули білі коні». Остання поезія надрукована без змін. У першій є дві, зрештою, не істотні поправки: в оригіналі третій рядок другої строфи звучить так:

І чекають слухняно черги

Відповідний рядок у збірці:

І чекають покiрно черги

Перший рядок четвертої строфи в оригіналі:

Бiга тiтка iз хати в сiни

У збірці:

Бiга тiтка iз кухнi в сiни

Це нiяк не означає, що й усi iншi друкованi в цiй зiрцi поезiї лишилися бiльш-менш в авторськiй редакцiї, бо ж вiдомо, що редактори видавництва мають обов'язок пильно пiдчищати прийнятi до друку твори, не питаючись згоди автора. На це є свiдчення в щоденнику Симоненка: «Друкованi органи стали ще бездарнiшими й зухвалiшими: „Лiтературна Україна“ каструє мою статтю, „Україна“ знущається над вiршами. Кожен лакей робить, що йому заманеться».

*

«Земне тяжiння». Що цензори пильно працювали над пiдчищуванням Симоненкових творiв, це видно з цiєї посмертної зiрки. До всiх поезiй з неї, надрукованих у нашому виборi, ми маємо аж десять авторськiх оригiналiв, на пiдставi яких вдалося встановити, що рiвно половина з цiєї десятки перекрученi й зфальшованi, так що вони набрали протилежного авторовому задумовi звучання. З уваги на те, що вони вимагають докладнiшого коментування й спiвставлення, ми винесли їх в окремий роздiл: «Поезiї, спотворенi радянською цензурою».

Решта п'ять, що при перевiрцi виявилися надру-

кованими без змін супроти оригіналу, наступні: «Лебеді материнства», «Ти знаєш, що ти — людина», «Де зараз ви, кати мого народу»,*) «Перехожий» (вперше друківано в «Літературній Україні» від 26 лютого 1963 з присвятою Ліні Костенко. У збірці присвята випущена, нема її й у нашому оригіналі), «Там, у степу, схрестилися дороги».

Щодо всіх останніх, на які нема оригіналів, важко щось певне сказати, як і про першу збірку, хоч у багатьох випадках є підстави підозрівати явні перекручення. Для прикладу наведемо повністю такий вірш:

О земле з переораним чолом,
З губами, пересохлими від сміху!
Тебе вінчали з кривдою і злом,
Байстрятам шматували на утіху.

Вкраїнонько, гуде твоє багаття,
Убогість корчиться і дотліває в нім.
Кричиш ти мені в мозок, мов прокляття
І зайдам, і запродавцям твоїм.

Любове грізна! Світла моя муко!
Комуністична радосте моя!
Бери мене! У материнські руки
Бери моє маленьке гнівне Я!

Візьми всього! І мозок мій, і вроду,
І мрій дитинних плеса голубі.
Для мене найсвятіша нагорода —
Потрібним будь, красо моя, тобі.

Уся поезія — вияв чистої любові до батьківщини, і коли поет говорить, що її «байстрятам шматували на утіху», картає «зайд» і своїх «запродавців», то ясно, що він говорить не абстрактно, а конкретно про сучасну йому дійсність (до речі, про «зайд»

*) У цій поезії не цілком з'ясована авторська редакція передостаннього рядка, бо зустрічається, як у нас: «Народ мій є! В його волячих жилах...» (див. стор. 104), і як у збірці «Земне тяжіння»: Народ мій є! В його гарячих жилах...»

і «запроданців» сказано в теперішньому часі). І проти кого «гнівне Я» на початку шістдесятих років? Ясно, що це гостро антирежимна поезія. І щоб її надрукувати, щось змінили в другому рядку третьої строфи (див. підкреслення) на «комуністична» (явно недоречне, чуже слово), чим збили вістря, замаскували справжнє спрямування поезії, відвівши його в інший бік. Звичайно це тільки припущення, але воно не позбавлене підстав, як це побачить читач на різноманітних подібних прикладах далі.

*

Поезії, спотворені радянською цензурою. П'ять з них з більшими чи меншими додатками, скороченнями й змінами, як сказано, були вміщені в збірці «Земне тяжіння». Мета всіх змін спільна: перевернути зміст так, щоб або зовсім вилучити чи нейтралізувати викриття сучасного режиму на Україні, або відвести ці викриття на іншу адресу.

«Гранітні обеліски, як медузи...» В оригіналі ця поезія без назви. У збірці їй дали назву «Пророцтво 17 року», явно пришиту штучно, щоб кинене з савонаролівською пристрастю обвинувачення советчині переадресувати на царат. Зміст твору однак зовсім сучасний, і немає ніякої логіки в тому, щоб поет у шістдесятих роках чомусь «пропрокував» те, що вже сталося в 1917 році. Тому, для більшої «переконливості», до кінцевих рядків оригіналу

І загойдають дерева на вітті
Апостолів злочинства і облуд.

ще підтримували два рядки в дусі гасел сімнадцятого року:

І встане правда і любов на світі,
І на сторожі правди стане труд.

Навіть мало вправна в поезії людина помітить, що ці останні два рядки Симоненкові не належать. У кількох примірниках оригіналу, які ми дістали з різних джерел, цих двох рядків, ясна річ, немає.

«Дума про щастя» у збірці супроти оригіналу має кілька змін. Не істотною з них є така: 28-29 рядки оригіналу (див. як у нас)

Щастя хлюпас
срібною хвилею,

змінено на

Хлюпа щастя
дзвінкою хвилею,

Далі вже йде істотне. Чотири рядки (41-44), в яких поет іронізує з фальшивого патосу газетчиків, що прославляють «щасливе життя», викинено зовсім. Ось вони:

Це ж яка показна ситуація:
гарна мати і трое дітей,
це ж чудова яка ілюстрація
для підтвердження наших ідей.

Зроблено ще одну зовсім «маленьку» зміну, всього лише одного слова, в якому міститься авторська пунта. Симоненко закінчує вірш такими рядками:

щоб поменше
такого щастя
на радянській землі було.

Редактори змінили ці рядки так:

щоб поменше
важкого щастя
на радянській землі було.

Кажучи «такого», Симоненко виступає обличчям самої системи, яка «таким» щастям обдаровує громадян, а після підчищення він виглядає вірним советчиком, обмежуючись лише усуненням огріхів, які зовсім не заперечують досконалості т. зв. «соціалістичного суспільства».

«Одинока матір». Твір дещо завуальований двозначністю: він безумовно сприймається як обвинувачення советчини з її терором і розстрілами.

Одначе, якби авторові закинули таке, він міг би виправдуватися тим, що мав на увазі кого іншого, наприклад, недавніх окупантів України — німців (між іншим, аналогічна двозначність є й у вірші «Де ви тепер, кати мого народу», див. стор. 104). Це й дало підстави редакторам надрукувати обидва ці вірші. Але якщо останній опубліковано без змін, «Одинока матір» зазнала змін. Дві з них не істотні, і ми нотусмо їх тільки на те, щоб звернути увагу на перекручення тексту. 20-21 рядки оригіналу звучать так:

Хоч наречений твій
Ще й не зустрів тебе.

У редакції збірки «Земне тяжіння» відповідно —

Ще й не знайшов тебе.

27 рядок, на відміну від оригіналу («Безглуздо ретотали солов'ї»), у збірці подано в такій редакції: «Скажено глузували солов'ї».

Натомість уже істотну поправку зроблено в останньому рядку. Вірш закінчується рядками:

І подвиг твій,
Обпечений ганьбою,
Благословив розстріляний народ.

Редактори в останньому рядку викинули слово «розстріляний», від чого він відразу втратив політичне звучання.

«Може так і треба неодмінно». У збірці «Земне тяжіння» ця поезія надрукована без цілої першої строфи. Читачеві відразу впадає в око, що твір починається з середини, чого не можна було замаскувати. Причина усунення першої строфи ясна. Словами —

Може так і треба неодмінно,
Як робить давно вже звикли ми:
Падати слухняно на коліна
Перед геніяльними людьми —

поет зовсім точно конкретизує, що так «звикли ми», тобто йшлося йому про схиляння перед Марксом, Леніном, Сталіном. При викиненні цієї строфи конкретизація втрачається і мова переходить нібито на схиляння перед геніями взагалі.

«Задивляюсь у твої зіниці». Ця поезія, що в творчості Симоненка має бути поставлена, мабуть, на першому місці, бо в ній висловлене кредо поета, потерпіла від цензорів найбільше. Передусім з вісьмох строф у збірці надруковано тільки оці чотири (1, 2, 4 і 8):

Задивляюсь у твої зіниці,
Голубі й тривожні, ніби рань.
Крешуть з них червоні блискавиці
Революцій, бунтів і повстань.

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік.

Одійдіте, недруги лукаві!
Друзі, зачекайте на путі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побути на самоті.

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно
Я проллюся крапелькою крові
На твоє червоне знамено.

Підкреслено зміни, пороблені в цих чотирьох строфах. Останній рядок другої (за цим порядком) строфи в оригіналі звучить (як у нас, див. стор. 146). «З тебе чудуватися повік». У третій строфі в останньому рядку «на самоті» просто технічна помилка (прислівник — н а с а м о т і). Але останній рядок четвертої строфи, в якому, замість «На твоє священне знамено», сказано «На твоє червоне знамено», — це безсоромна фальшивка, яка коментарів не потребує. Якщо тепер читач порівняє ці чотири строфи з повним текстом, як надруковано в нас, у вісьмох строфах, він без труда побачить, чому ці строфи викинуто. Немисленним здавалося б

їм саме «зухвальство» поета, який жадас, щоб «мовчали Америки й Росії», коли він говорить з Україною.

«Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок». Це сдина з поезій у цьому розділі, що ні в одну з збірок не увійшла. Вона була друкована в журналі «Зміна» (ч. 8, 1964). Супроти тексту нашого оригіналу публікований у «Зміні» відрізняється тим, що в ньому викинена ціла третя строфа:

Коли б я міг забути убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.

Тут, видима річ, поет засуджує національне зрадицтво і запроданство. І «холуйських постолів» цензори не могли витримати, мусіли їх викинути.

*

Поезії, заборонені в УРСР. Усе, віднесене до цього розділу, в радянських виданнях не було друковане. Сумнів може викликати тільки поезія «Я», яку деколи згадують радянські автори, хоч не називають органу, в якому вона могла бути друкована. Так само не вдалося ствердити, чи був де друкований уривок «Хор старійшин з поеми „Фікція”». За кордоном він був надрукований в газеті «Українське слово» (від 25 лютого 1965). Наш оригінал походить з машинописної збірки, що містить разом 26 Симоненкових творів. Поезії «Злодій», «Некролог кукурудзяному качанові», «Самотність», «Брама», «Баллада про зайшого чоловіка», «Курдському братові», «Я» і «Суд» були друковані в «Сучасності» (ч. 1, 1965), решта — вперше в цій збірці.

*

«Окрайці думок». Так назвав свій щоденник сам Симоненко. В УРСР ніде друкований не був, хоч Спілка письменників України після публікації його в «Сучасності» (ч. 1, 1965) в статтях М.

Негоди «Еверест підлости» («Радянська Україна» від 5 квітня 1965) і В. Козаченка та П. Панча «Тобі, народо» («Літературна Україна» від 27 квітня 1965) не заперечила, навпаки, визнала, що такий щоденник існує.

*

Додатки. Три вірші, присвячені Симоненкові, що надруковані в цьому розділі, походять із згаданої вище машинописної збірки поезій В. Симоненка. Всі вони підписані авторами, бо в них і немає ніякого політично «неблагонадійного» змісту. Ми одначе не називаємо імен авторів, бо вони могли б мати прикrostі вже за саму згадку їх в нашій збірці.

Стаття без назви, що починається словами «Легко і просто називати себе сином народу...», вміщена як передмова до цієї збірки без підпису автора.

Друга стаття — «Симоненко — ідея» дійшла до нас через залізну завісу у машинописному виготовленні кілька місяців після того, як ми оголосили видання цієї збірки.

*

Усі вперше нами друковані твори, можна майже з певністю твердити, відповідають первісним авторським оригіналам, бо ми мали змогу перевірити списки їх, одержані з різних джерел, і між ними ніяких розходжень не було. Можливі деякі відмінності хіба в пунктуації.

Ми з свого боку не вносили жодних змін, за винятком деякого пристосування до правопису 1929 року (заміна, де потрібно, г на ґ, відсутнє в сучасному радянському правописі; наприклад, «ґрати», замість «грати», та ін.).

ЗМІСТ

Від видавництва	5
Іван Кошелівець: У хороший Шев- ченків слід ступаючи	7
Із збірки «Тиша і грім»	
Жорна	63
Баба Онися	65
Піч	66
Дід умер	68
Шум полів	70
Леся Українка	71
Косар	72
«Ми думасм про вас»	74
«Юність в інших завше загадкова»	75
Грудочка землі	76
Гнівні сонети	
1. Погода	77
2. Без назви	78
Пильному	79
Лист читачів поету	80
Лист	81
Тиша і грім	82
«Ой майнули білі коні»	91
Із збірки «Земне тяжіння»	
«Світ який — мереживо казкове»	95
Лебеді материнства	96
«Скільки б не судилося страждати»	98
«Ти знаєш, що ти — людина»	99
«Я чую у ночі осінні»	100
Україні	102
Монархи	103
«Де зараз ви, кати мого народу»	104

Покара	105
«Гей, нові Колюмби, Магеллани»	106
Перехожий	108
«Минуле не вернуть»	110
Голсвешка	111
«Як не крути»	113
Осітній дисонанс	114
Завірюха	115
З вікна	116
«Найогидніші очі порожні»	117
Чую	118
«Там, у степу, схрестилися дороги»	119
«Земле рідна!»	120
«Люди — прекрасні»	121
Лев у клітці	122
До папуг	123
«Торжествують»	124
Пересторога славолюбцеві	125
«Люди часто живуть після смерти»	126
«Благословенна щедрість!»	127
До сусловів	128
«Впало сонце в вечірню куряву»	129
Поет і природа	131
«Через душі, мов через вокзали»	132
«Чорні від страждання мої ночі»	133
Чадра	134

Із поезій, спотворених радянською цензурою

«Гранітні обеліски, як медузи»	137
Дума про щастя	139
Одинокa матір	142
«Може так і треба неодмінно»	144
«Задивляюсь у твої зіниці»	146
«Є тисячі доріг»	148

Поезії, заборонені в УРСР

Злодій	151
Некролог кукурудзяному качанові	153
Самотність	155
Брама	156
Баляда про зайшлого чоловіка	157
Курдському братові	159

Я	161
Суд	162
«Понеси мене на крилах, радосте моя»	163
«Я тікаю від себе, від муки»	164
Хор старійшин з поеми «Фікція» . . .	165
Український лев	167
Щоденник	171
Додатки: Друзі про В. Симоненка	
Симоненкові	185
Пам'яті Василя Симоненка	188
Рік неспокійного сонця	189
Передмова до машинописної збірки В. Симоненка	191
Симоненко — ідея	197
Коментарі	209

